

VÄRIN KÄYTTÖ RAKENNETUSSA YMPÄRISTÖSSÄ

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Rakennettu ympäristö, hortonomi (AMK)

Kevät 2024

Nunnu Roselli

Rakennetun ympäristön koulutus

Tekijä Nunu Roselli

Työn nimi Värien käyttö rakennetussa ympäristössä

Ohjaaja Sanni Virjula

Tiivistelmä

Vuosi 2024

Työn tavoitteena oli tehdä näkyväksi värien valintaa kaavoitus- ja suunnitteluprosessissa: mitä on ohjeistettu tai määrätty ja miten se on toteutunut. Mitkä tekijät vaikuttavat rakennetun ympäristön värivalintoihin ja mitä tekijöitä värivalinnoissa olisi hyvä huomioida. Tavoitteena oli myös kerätä pohjatietoa kaavoittajille ja (maisema)suunnittelijoille värivalintojen avuksi, jotta valinnat olisivat mielekkäässä vuorovaikutuksessa olemassa olevan ympäristön kanssa myös eri vuodenaikoina. Työn tietoperustana ovat kirjalliset lähteet värien havainnoimisesta ja kokemisesta sekä turkulaisten asuinalueiden kaavamääräyksiä ja rakennustapaohjeita. Olosuhteet värien havaitsemiseen rakennetussa ympäristössä ja sisätiloissa poikkeavat toisistaan ja näitä eroja on opinnäytetyön teoriaosassa tuotu esille.

Tutkimus on laadullinen. Kyseessä on havainnointiin liittyvä tutkimusmenetelmä, jossa ryhmä arvioi neljän rakennustyyppiltään samankaltaisen, mutta väriykseltään erilaisen kohteen väriympäristöä kyselylomakkeen avulla. Kyselylomake sisälsi avoimia kysymyksiä. Havainnointia tehtiin keväällä ennen kasvukautta ja alkukesästä.

Neljästä kohteesta eniten positiivisia mainintoja saivat kohteet, jossa oli vaihtelevan värisiä, melko värikylläisiä, mutta kuitenkin vaaleahkoja julkisivuja ja eniten kasvillisuutta. Vaikkei pienen otannan perusteella voi vetää pitkälle meneviä johtopäätöksiä tai luoda selkeitä suunnitteluohjeita, voi huomioiden pohjalta kuitenkin löytää joitain suuntaa antavia viitteitä. Tulokset ovat samansuuntaisia kuin aiemmissa tutkimuksissa värihavaintojen psykologisista vaikutuksista, joissa värin vaaleus ja kylläisyys olivat yhteydessä ilon ja yllättyneisyyden tunteisiin, tummat ja värittömät negatiivisempiin tunteisiin. Ympäristön huomioiva värinkäyttö on mahdollisuus luoda koettua lisäarvoa ympäristössä, joka on merkittävän osan vuodesta väriykseltään vähäeleinen tai lähes väritön.

Avainsanat Väriympäristö, maisemasuunnittelu, kaupunkikuva, rakennettu ympäristö, kaavoitus

Sivut 67 sivua ja liitteitä 3 sivua

The aim of the thesis was to make visible the choice of colours in the planning and design process: What has been instructed or regulated and how has it been implemented. Which factors affect the colour choices of the built environment and which factors should be considered when making colour choices. The aim is also to collect basic information for planners and (landscape)designers to help with colour choices, so that the choices interact meaningfully with the existing environment also in different seasons. The thesis is based on written sources about observing and experiencing colours, as well as the planning regulations and construction guidelines of the residential areas of Turku, Finland. The conditions for perceiving colours in the built environment and indoors differ from each other, and these differences are discussed in the thesis.

The research is qualitative. It is a research method related to observation, in which a group evaluates the colour environment of four sites similar in building type, but different in colour, using a questionnaire. The questionnaire contained open questions. The observation was made in spring before the growing season and in early summer.

Out of the four sites, the most positive mentions were given to the sites with various coloured facades that were colourful, yet fairly pale, and which had the most vegetation. Although it is not possible to draw far-reaching conclusions or create clear design guidelines based on a small sample, one can still find some guidelines based on the observations. The results are in line with previous studies on the psychological effects of colour perception, where the lightness and saturation of the colour were connected to feelings of joy and surprise, whereas dark and colourless hues were connected to more negative feelings. Environmentally considerate use of colour is an opportunity to create perceived added value in an environment that has little to almost no colour during a significant part of the year.

Keywords Colour environment, landscape design, cityscape, built environment, town planning

Pages 67 pages and appendices 3 pages

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Värien suunnittelu ulkotiloissa	3
2.1	Kuka päättää ulkotilan värimaailmasta?	3
2.2	Intuiitivista vai kommunikoivaa suunnittelua?	8
3	Sukellus värien maailmaan	9
3.1	Mitä värit ovat ja mitä ovat päävärit?	9
3.2	Värit, kieli ja kulttuuri	11
3.3	Värin suhteellisuus	12
3.4	Värien ”sielullisista” ominaisuuksista	13
3.4.1	Värien sointi ja liike	15
3.4.2	Värin pysyvyys ja keinovalo	16
4	Värinäön kirjoa	17
5	Värit rakennetussa ympäristössä	18
5.1	Kontrastit ja esteettömyys	19
5.2	Julkisivujen värit Suomessa	21
5.3	Rakennusosien, varusteiden ja välineiden vakiovärit	31
5.4	Suuret ja pienet väripinnat	32
5.5	Värin ja materiaalin suhde	32
5.6	Vaihtelevat värit maisemassa	33
5.6.1	Syys- ja talvivärit	35
5.6.2	Värisuunnitelma	36
6	Turun Linnakaupungin värimaailman havainnointi	37
6.1	Havainnointitutkimuksen kohteiden esittely	38
6.1.1	Kohde 1, Harppuunakortteli	39
6.1.2	Kohde 2, Linnanfältti	43
6.1.3	Kohde 3, Turun Kontu	47
6.1.4	Kohde 4, Herttuankulma	50
6.2	Toteutus	55
7	Tulokset	56
8	Pohdinta ja johtopäätökset	62
	Lähteet	65

Liitteet

Liite 1. Kyselylomake

1 Johdanto

Olen aina ollut kiinnostunut väreistä ja niiden rinnastumisesta havainnoidessani ympäristöäni. On myös ollut kiinnostavaa kuulla, miten joku toinen on saattanut kokea jonkin paikan värimaailman ja sen miellyttävyyden eri tavalla. Jollekin niin suhteelliselle ja subjektiiviselle kuin värivalinta on vaikea antaa vakuuttavia perusteluja. Ulkotilassa värin suhteellisuus korostuu entisestään, kun ympäröivää maisemaa ja olosuhteita ei voi juurikaan sulkea havainnon ulkopuolelle. Rakennetun ympäristön värinkäytöstä käydään kuitenkin melko vähän julkista keskustelua ja se ohitetaan helposti vain henkilökohtaisena makuasiana. Aika-ajoin esiintyy puheenvuoroja rakennusten julkisivuvärytyksestä, mutta keskustelu harvoin ottaa kunnolla ilmaa alleen. Julkisivujen ulkopuolisen ympäristön suhteen tehdään monta enemmän tai vähemmän aktiivista värivalintaa ennen keskittymistä kasvillisuuden kukintojen väriin. Näillä valinnoilla on kokonaisuuden kannalta merkitystä, mutta ne jäävät usein vähälle huomiolle. Tarvitaan perusteluja, jotta keskustelu voi johtaa johonkin ja jotta voimme paremmin ymmärtää toisiamme ja toisaalta kyselyä ja keskustelua parempaa menetelmää asian tutkimiseen ei juuri ole.

Värimaailma on yksi osatekijä siinä, millaisena alue tai rakennus koetaan ja miten sen arvostus ja arvo kehittyy. Maali on edullista suhteessa muihin valmistus- ja rakennuskustannuksiin ja nykyisin eri pigmenttien mahdolliset hintaerot ovat mitättömän pieniä. Joidenkin rakennusosien ja varusteiden vakiovärit ovat yleensä huokeampia kuin tilausvärit. Voisiko panostus tilausväriin kuitenkin kannattaa, jos se antaa kohteelle erityisen ilmeen tai on paremmassa vuorovaikutuksessa ympäröivän maiseman kanssa? Tai voisiko niitä rakennusosia, joiden ei ole tarve noudattaa vakiovärejä, sopeuttaa värimaailmaltaan vakioväreihin sopivaksi parhaan mukaan? Näin varmasti myös tehdään, mutta epäilen, että usein vakiintunut tapa, trendit ja käytännön helppous ovat muokanneet rakennetun ympäristön värimaailmaa tietynlaiseksi.

Toisinaan se, minkälainen on mahdollisimman viihtyisäksi koettu kaupunkirakenne, on ristiriidassa sen kanssa, minkälaista usein on ajateltu olevan maankäytöllisesti mahdollisimman tehokasta rakentamista. Muodon lisäksi värinkäytöllä on mahdollista vaikuttaa aistimukseen ja kokemuksiin kaupunkitilasta. Mitä tiiviimpää ja korkeampaa tai massaltaan suurempaa rakentaminen on, sitä suurempi vaikutus on myös sen värytyksellä, kun kasvillisuuskin on usein vaatimattomammassa roolissa. Kansipihojen istutukset eivät useinkaan näy katutasossa, maisemassa erottuva suuri puu vaatii maanvaraisen juuristotilan

ja kasvutilaa ympärilleen. Kasvillisuudella saadaan värin ja tekstuurin puolesta vaihtelua rakennuksiin ja rakenteihin.

Ajattelen rakennettua ympäristöä kokonaisuutena ja yhtenä vihersuunnitelman lähtökohtana ympäröivien rakennusten väritys luo puitteet – joskus melko rajoittavatkin puitteet.

Pääsääntöisesti rakennukset suunnitellaan ja rakennetaan ensin ja viheralueet sitten, mikäli kyseessä ei ole laajempi puistoalue. Voisiko tai tulisiko vihersuunnittelulla olla nykyistä suurempi rooli jo kaavoitusvaiheessa alueen isoista linjoista ja tavoitteista määriteltäessä? Uudemmissa kaavamääräyksissä ja rakennustapaohjeissa määritellään rakennusten julkisivujen väritystä välillä hyvinkin tarkasti. Tällä pyritään pitämään alueen yleiskuva viimeisteltynä ja yhtenäisenä. Yhtenäisyyden käänköpuolena toki on, että toimintatapa suo kaavoittajille huomattavaa valtaa ja jättää vähemmän tilaa rakentajien, rakennuttajien ja suunnittelijoiden näkemyksille.

Opinnäytetyöni tavoitteena on ollut tehdä näkyväksi värien valintaa kaavoitus- ja suunnitteluprosessissa – mitä on ohjeistettu tai määrätty ja miten se on toteutunut. Millaiset väriympäristöt koetaan miellyttäväiksi ja miten viher- tai maisemasuunnittelija voi niihin vaikuttaa? Tavoitteena on myös kerätä pohjatietoa suunnittelijoille ja kaavoittajille värivalintojen avuksi, jotta valinnat olisivat mielekkäässä vuorovaikutuksessa olemassa olevan ympäristön kanssa myös eri vuodenaikoina. Meillä on neljä vuodenaikaa, joskin niiden kestoon ennustetaan muutosta ja suurempaa vaihtelua totuttuun. Voisiko rakennetun ympäristön väri- ja materiaalivalinnoilla, niin rakenteiden, varusteiden kuin kasvillisuuden osalta helpottaa ”värittömämpää” tai hämärämpää ja usein ankeammaksi koettua vuodenaikaa?

Opinnäytetyön toimeksiantaja on Hämeen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyössä sivutaan myös asioita, jotka eivät varsinaisesti kuulu hortonomin ammattialaan, kuten rakennusten julkisivujen väritystä, koska sillä on usein vaikutusta suunnitteluhortonomin tai maisema-arkkitehdin valintoihin. Rakennettu ympäristö on kuitenkin eri osa-alueista muodostuva kokonaisuus, eikä olisi pahitteeksi, jos kasvillisuudelle ja rakenteille asetettuja tavoitteita käsiteltäisiin monialaisesti ja yleisellä tasolla jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa alueiden suunnittelussa. Kestävän kehityksen tapaan väritys kuuluu osaltaan kaikkien suunnitteluketjussa toimivien työpöydälle.

2 Värien suunnittelu ulkotiloissa

Taulua maalatessa tai asuntoa sisustaessa valittu värimaailma on kutakuinkin taitelijan tai sisustajan hyppysissä ja hallinnassa. Jos arkielämä tuo sisustukseen uusia nyansseja, lisää alati muuttuva ympäristö muuttujia ulkotilassa. Ulkotilassa värimaailmaan vaikuttaa lukuisat asiat, joiden hahmottaminen tai ennakoiminen voi olla vaikeaa, tai joihin suunnittelija ei voi vaikuttaa.

Ulkona pintojen väriin vaikuttaa pöly ja lika sekä auringon säteily sisätiloja enemmän. Valkoiset pinnat eivät pysy valkoisina, eivätkä mustat välttämättä aivan mustina tai värikylläiset värit kylläisinä. Auringonvalo haalistaa pigmenttejä. Lisäksi värit rinnastuvat aina johonkin ja kirkastuvat ja sammuvat vuorokauden- ja vuodenaikojen mittaan.

2.1 Kuka päättää ulkotilan värimaailmasta?

Luontaisten olosuhteiden lisäksi kaavoitettujen alueiden värimaailmaan vaikuttavat kaavoitus, rakennuttajat, suunnittelijat ja rakentajat (niin rakennusten kuin viheralueiden) sekä asukkaat ja muut käyttäjät; opasteet, mainonta, kulkuvälineet, julkinen taide, katutaide – niin luvallinen kuin luvatonkin – ja vandalismi sekä aika ja kuluminen. Näistä pysyväisemmät ja ohjaavimmat tai velvoittavimmat päätökset tehdään kaavoituksessa. Se ei kuitenkaan tarkoita, että rakennusten, saatikka rakennetun ympäristön värimaailmasta olisi kaavassa välttämättä mainintaa.

Uudisrakennuksen julkisivuvärit tulee esittää rakennusluvan yhteydessä.

Kaavamääräyksestä poikkeava julkisivun väritys vaatii poikkeusluvan hakemista ja myöntämistä. Turussa 2024 helmikuusta lähtien pientalojen ja niiden talousrakennusten julkisivun ja katon väriytyksen muuttaminen on vapautunut luvanvaraisuudesta asemakaava-alueella eli värimuutokselle ei tarvitse hakea toimenpidelupaa rakennusvalvonnasta.

Luvanvaraisuudesta on vapautunut myös muiden rakennusten julkisivun ja katon väriytyksen vaihtaminen asemakaavan mukaiseksi asemakaava-alueella ja asemakaava-alueen ulkopuolella julkisivun ja katon väriytyksen voi vaihtaa myös muissa kuin pientaloissa.

Toisaalta rakennusjärjestyksessä sanotaan, että rakentamisen tulee sopeutua ympäristöön ja huomioida lähiympäristö, kulttuuriarvot ja rakennetun ympäristön historiallinen kerroksellisuus. (Turun rakennusjärjestys, 2024, ss. 4, 6)

Myös Helsinki on vapauttanut rakennuksen julkisivun ja katon värin vaihtamisen luvanvaraisuudesta yleisesti 2023 (Helsingin rakennusjärjestys, 2023, s. 9). Kummassakaan kaupungissa vapautus ei koske suojeltuja tai kulttuurihistoriallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaiksi todettuja rakennuksia. Aika näyttää millä tavoin tämä tulee muuttamaan rakennetun ympäristön värimaailmaa. Toisaalta harvemmin sitä törmää hyvin poikkeaviin tai ylilyönneiltä tuntuviin ratkaisuihin niilläkään asuinalueilla, joiden kaavamääräyksissä ei mainita mitään väryksestä. Vanhemmissa kaavoissa harvoin on mainintaa väryksestä. Rakennusten tai rakenteiden värystä koskevat kaavamääräykset tai rakennustapaohjeet tapaavat olla yksityiskohtaisempia uusilla tai uudehkoilla pientaloalueilla, omatoimirakentajia varten, sekä suojeltujen rakennusten välittömässä läheisyydessä. Hankkeissa, joiden rakennuslupaprosessissa kaupunkikuva-arkkitehti ja/ tai -lautakunta on osallisena, väryksestä ei ole useinkaan määriteltä yhtä tarkasti. Väryksestä voidaan määrätä kaavassa kuitenkin hyvinkin tarkasti, kuten Turun Kärämäen pientalovaltaisen Hellaksen alueen kaavassa 853 37/2008:

Katemateriaalina tulee käyttää mustaa tai harmaata konesaumattua teräspeltiä. Korttelialueella pääasiallisena julkisivumateriaalina (yli 70 %) tulee käyttää keski- tai tummanharmaata, terrakotan väristä tai luonnonvaaleaa savitiiltä tai rappausta. Niin sanottuja pastellisävyjä ei saa käyttää.

Katemateriaalina tulee käyttää mustaa tai harmaata konesaumattua teräspeltiä. Korttelialueella pääasiallisena julkisivumateriaalina (yli 70 %) tulee käyttää keltaokraa, keski- tai tummanharmaata tai vaaleaa rappausta tai yhdensuuntaista laudoitusta. Niin sanottuja pastellisävyjä ei saa käyttää.

Tätä voidaan peilata kaupallisen toiminnan värimaailman (valomainonta, mainosteippaukset, kadunvarsimainonta) sääntelyä vasten. Verrattuna pysyvämpiin rakennuksiin ja rakenteisiin mainonta on toki myös lyhytikäisempää. Värimaailma voi vaihtua mainoskampanjan jälkeen tai kestää yrityksen koko liiketoiminnan ajan kyseisessä liikeillassa. Turun kaupungin rakennusjärjestyksessä määritellään ulkomainonnasta seuraavaa:

Myynti-, tiedotus- ja mainoslaitteen tai markiisin muodon, väryksen ja rakenteen on sopeuduttava rakennukseen ja ympäristöön, eikä se saa olla värykseltään tai valon kirkkaudeltaan häiritsevä. Mainostoimenpiteet ulkoillassa eivät edellytä toimenpidelupaa lukuun ottamatta valomainoksia keskustan alueella. Poikkeuksen tästä muodostavat sähköiset liikkuvan tai

vaihtuvan kuvan mainokset, jotka vaativat luvan keskusta-alueen ulkopuolellakin. (Turun rakennusjärjestys, 2024, ss. 5, 19)

Mainonta onkin suunniteltu erottumaan ympäristöstään, ei niinkään sulautumaan siihen. Huomiovärit houkuttelevat kuin kukat pölyttäjiä, mutta eri mittakaavassa. Ketjuliikkeiden logon tai kaupallisen ilmeen on tarkoitus erottua ja olla tunnistettavissa paikasta riippumatta. Paikallisten kivijalkaliikkeiden on usein helpompi kunnioittaa värityksellään välitöntä rakennettua ympäristöään hieman enemmän ja sopeutua siihen tai erottautua siitä yksilöidymmällä tavalla. Erottautuminen toki vaihtelee myös toimialan mukaan.

Rakenteiden ja varusteiden värityksestä saatetaan mainita joissakin rakennustapaohjeissa, mutta ohjeistus kasvillisuuden värityksestä on harvinaista. Se on ymmärrettävää, sillä väryitys on vain pieni osa kasvillisuuden suunnitteluun vaadittavasta tiedosta ja ymmärryksestä. Voisiko hortonomin osaamista käyttää tässä kohtaa? Tulisiko kaavassa mainita enemmän kasvillisuudesta tai sen väristä jopa? Eräs esimerkki, jossa väri on ollut mukana jo konseptivaiheessa kaavaa luonnosteltaessa, on Alankomaista. Almeren kaupungissa 1990-luvulla rakennetun Sateenkaarikaupunginosan (Regenboogbuurt) koko rakennettua ympäristöä on lähdetty kehittämään niin sanotusti väri edellä. Sen on mahdollistanut etenkin kaupungin suunnittelu ”tyhjälle taululle”, vedeltä vallatulle uudelle maalle. Värikonsepti (Kuva 1) on suunniteltu yhdessä kaupunkisuunnittelun, arkkitehtuurin ja maisemasuunnittelun kesken, joskin ensimmäiseksi huomio kiinnittyy varsin värikylläisiin julkisivuihin ja kasvillisuuden väriteema on toteutunut vain osittain. Parhaiten värisuunnitelman kokonaisuus myös kasvillisuuden osalta on toteutunut ja säilynyt Kakistraat-kadulla (Kuva 2). (van den Bogaard-Bos, 2018, s. 17)

Kuva 1. Sateenkaarikaupunginosan kaduilla on väriteema ja ne on nimetty värien mukaan (Almeren kunta, n.d.).

Kuva 2. Värisuunnitelman mukainen hurmevaahterarivi Kakistraatin katunäkymässä. (Google, n.d.).

Vaihtelevalla kasvillisuuden värityksellä voidaan kiinnittää huomiota haluttuun kohtaan tai muokata tilajakoa ja tilantuntua. Esimerkiksi liikenteen solmukohtia, reittejä tai sisäänkäyntejä voi korostaa ja selkeyttää muusta poikkeavalla kasvillisuuden värillä. Lisäksi on hyvä huomioida, ehkä myös mallintaa ja havainnollistaa vaihtuvien vuodenaikojen vaikutusta – millaisen vaikutelman eri vuodenaikojen valot, varjot ja väritykset saavat aikaan. (van den Bogaard-Bos, 2018, ss. 75–87)

Siinä missä muu suunnittelu keskittyy valtaosin kolmiulotteisuuteen, maisemasuunnittelualaan liittyy korostetummin myös neljäs ulottuvuus: aika. Suunnitelmaa tulee peilata sekä lyhyempään että pidempään aikaperspektiiviin. Vuorokauden ja vuodenaikojen muutokset kuuluvat lyhyemmän aikaperspektiiviin piiriin, puiden kasvu ja elinkaari pidempään aikaperspektiiviin. Puiden elinkaaren pituuden hahmottaminen on monelle käytännössä haastavaa. Valitettavan usein puut halutaan kaataa jo niiden täysi-ikäisyyden kynnyksellä, koska niiden koetaan kasvaneen liian suuriksi ympäristöönsä tai rakenteiden ja infrastruktuurin uusiminen tai korjaus sitä vaatii. Molemmilla aikaperspektiiveillä on vaikutusta myös ympäristön värimaailmaan. Jos kaupunkimaisemaan halutaan esimerkiksi maisemassa erottuvia, keväällä raikkaan vihreänä kukkivia ja keltaoranssin syysvärin saavia metsävaahteroita, tulee samalla huomioida myös kunnossapidon ja tilantarpeen näkökulma. Aluesuunnittelun varhaisessa vaiheessa on

eduksi monialainen ymmärrys niin suurten kuin pienemmän mittakaavan asioille, koska myös detaljitason ratkaisut mahdollistavat asioita maisematasolla, ei ainoastaan toisin päin.

2.2 Intuitiivista vai kommunikoivaa suunnittelua?

Väriin käyttö on usein intuitiivista ja perustuu subjektiivisiin mieltymyksiin. Jotta ympäristön värimaailman kokemus olisi mahdollisimman monelle mielekäs tai ainakin riittävän selkeä, olisiko hyvä, että värimaailman suunnittelussa hyödynnettäisiin tietoa ja mahdollisuuksien mukaan huomioitaisiin myös muiden (asukkaiden ja muiden käyttäjien) näkemyksiä? Haittaisiko liika analysoiminen ja (osa)optimoiminen luovaa prosessia vai vaikuttaako tieto ja muiden näkemysten huomioiminen suunnittelijan valintoihin prosessin luonnollisena osana? Asukkaiden ja käyttäjien osallistaminen on yleistynyt julkisissa hankkeissa, tai ainakin osallistaminen mainitaan nykyisin entistä useammin.

Yhdyskuntasuunnittelun professori Hanna Mattila on punninnut kommunikoivan suunnittelun mahdollisuuksia ja sudenkuoppia kirjoituksessaan toimitetussa teoksessa *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi*. Hänen mukaansa osallistavan suunnittelun kompastuskivenä on, että suunnittelijat joutuvat keskittymään ja yhteensovittamaan yksittäisten kokijoiden mieltymyksiä, sen sijaan, että pohdittaisiin ja synnytetäisiin jaettuja esteettisiä arvoja, joihin suunnittelua pohjata (Mattila, 2015, s. 41). Rakennetun ympäristön visuaalista ilmeänsä kohtaan on kyllä laajastikin kiinnostusta, mutta mikäli isompi kuva ja yhteisten kulttuuriarvojen muodostaman punaisen langan pää on hakusessa, on riski, että kuluttajien mieltymykset, ohimenevät trendit ja yritysten intressit ohjaavat suunnittelua liiaksi. Toisaalta vuorovaikutteinen päätöksenteko ja suunnittelu saattaa myös karsia räikeimpiä ehdotuksia ja muoti-ilmiöitä sisältäen myös riskin keskinkertaisiin ja tavanomaisiin ratkaisuihin päätymisestä. Olemassa olevien ympäristöjen arvioiminen on hyödyllistä ja keskustelu niistä on tärkeää, sillä hyviä esimerkkejä tutkimalla suunnitteluinstituutio oppii. Niiden arviointi voisi ”edistää kaupunkisuunnittelun ja kaupunkitilan esteettisen muodonannon kehitystä ja yhteisen ”esteettisen varallisuutemme” kertymistä” (Mattila, 2015, s. 58). Samalla olemassa olevat ympäristöt ovat kuitenkin kontekstiinsa sidottuja ja yksilöllisiä, joista on hankala johtaa täsmällisiä tai yleispäteviä toimintaohjeita esteettisen hyvinvoinnin lisäämiseksi. (Mattila, 2015, ss. 51–60)

3 Sukellus värien maailmaan

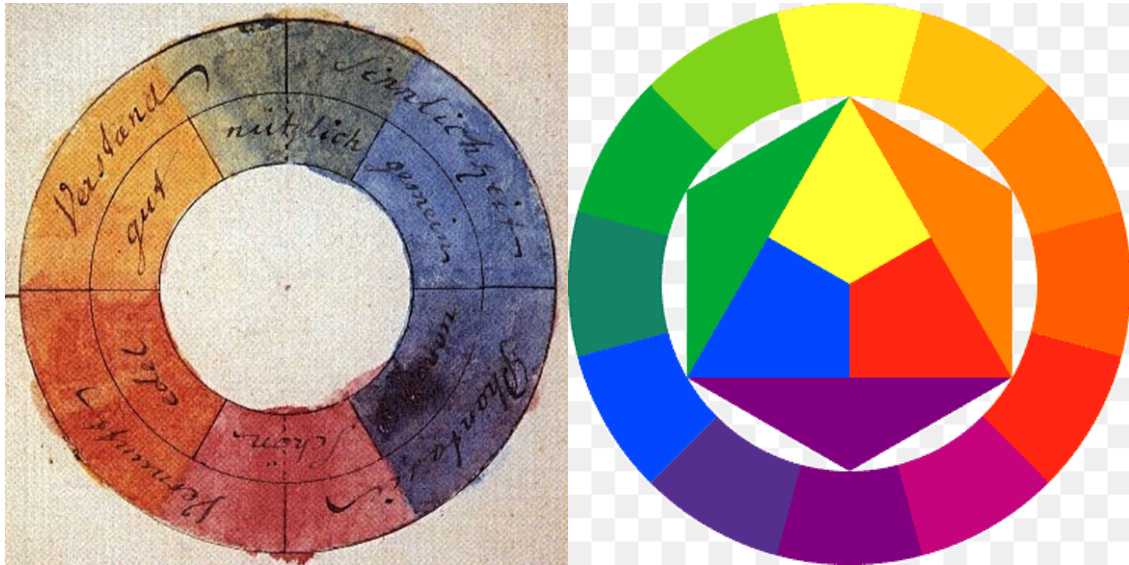
Väri on aiheena laaja, poikkitieteellinen ja -taiteellinen. Tässä opinnäytetyössä taustoitetaan värin havainnoimista tutkimustulosten käsittelyn tukemiseksi. Seuraavat luvut ovat kuitenkin vain pieni pulahdus aiheen lähteille. Pulahduksen tavoitteena on havainnoida värejä, rakennettua ympäristöä ja ympäröivää maailmaa virkistynein silmin.

Työssä on nostettu myös joitakin kaupunki-, maisema- ja vihersuunnittelun kannalta hyödyllisiä huomioita väreistä. Suunnittelutyössä on eduksi aika ajoin pysähtyä havainnoimaan, mitä värejä suunnittelukohteen ympäristössä näkyy ja millaisissa olosuhteissa ja millaisten värien lisääminen palvelisi kokonaisuutta parhaiten.

3.1 Mitä värit ovat ja mitä ovat päävärit?

Jokainen muistanee kouluaikojen varhaisilta vuosilta kuusiosaisen väriympyrän ja siinä esiintyvät päävärit punainen, sininen ja keltainen sekä välivärit oranssi, vihreä ja violetti. Toistensa vastavärit (komplementtivärit) sijaitsevat väriympyrän vastakkaisilla puolilla ja kahden vastavärin sekoituksesta pitäisi tulla jonkinlainen harmaa. Tämä väriympyrä tunnetaan Johann Wolfgang von Goethen (1749–1832) väriympyränä (Kuva 3). Väriympyrästä on voinut nähdä myös Johannes Ittenin (1888–1967) kehittämän 12-osaisen väriympyrän (Kuva 3) tai Goethen esittämän (ja hänen kehittämäkseen luullun) väripyramidin, jossa on mukana murretumman oloiset päävärin ja välivärin sekoitukset, ns. tertiaarivärit. Teoriassa puhtaita päävärejä sekoittamalla olisi mahdollista luoda kaikki mahdolliset värit. Käytännössä, kun maalausvärejä sekoitetaan pigmenteistä, väripaletin perusvärit koostuvat useimmiten ainakin kuudesta sävystä, lämpimämmän ja kylmemmän sävyisestä punaisesta, sinisestä ja keltaisesta. Neliväripainossa syaania, magentaa, keltaista ja mustaa käyttämällä voidaan riittävällä tarkkuudella esittää kaikki värit. Täten päävärien voidaan ajatella olevan syaaninsininen, magentanpunainen ja keltainen. (Arnkil, 2021, ss. 20–26; van den Bogaard-Bos, ss. 24–28)

Kuvat 3. Vasemmalla Goethen ja oikealla Ittenin väriympyrä (SciHi, n.d., Pngwing, n.d.).

Havaintopsykologia käyttää nykyäänkin perusväreinä punaista, vihreää, sinistä, keltaista, mustaa ja valkoista. Vihreää käsitellään siis omana perusvärinään, ei sinisen ja keltaisen sekoituksena. Tämä oli myös Leonardo Da Vincin (1452–1519) käsitys perusväreistä, jotka muodostivat toistensa vastavärit (punainen ja vihreä, sininen ja keltainen, musta ja valkoinen). Sitä ennen vallitseva näkemys väreistä pohjautui Aristoteleen (n. 400 e.a.a.) teoriaan siitä, että on olemassa valoa ja varjoa ja värit syntyivät valon ja varjon sekoittumisen suhteista. (Arnkil, 2021, ss. 20–26; van den Bogaard-Bos, ss. 24–28)

Sir Isaac Newton (1642–1727) havaitsi valkoisen valon hajoavan eri väreiksi prisman avulla ja valkoisen valon sisältävän kaikki värit. Myöhemmin on kehittynyt ymmärrys värien eri aallonpituuksista. Puhuttaessa valosta värillisen valon perusvärit, jolla kaikki muut värit saadaan aikaiseksi, ovatkin punainen, vihreä ja sininen. Tämä RGB-järjestelmä (red, green, blue) on käytössä digitaalisessa maailmassa. Kysymys pää- tai perusväreistä ei ole siten aivan yksiselitteinen ja sitä moninaisempi on kysymys värin olemuksesta. Goethen mielestä Newtonin löydökset eivät riittävästi selventäneet värien kokemista ja kehitti oman väriteorianensa pohjaten vastaväreihin. Miten vastavärit näkyvät luonnossa eri valo-olosuhteissa ja miten värit käyttäytyvät niitä sekoittaessa. Tätä perua ovat 6-osainen väriympyrä ja ajatuksen pääväreistä, väliväreistä ja tertiaariväreistä. Nämä kaksi lähestymistapaa edustavat edelleen sitä kaksijakoisuutta, joita väreistä puhuttaessa ilmenee; väriärsykkeet, jotka ovat tieteellisesti mitattavissa ja ihmisen havainto tai kokemus niistä. (Arnkil, 2021, ss. 20–26; van den Bogaard-Bos, ss. 24–28).

3.2 Värit, kieli ja kulttuuri

Siihen, minkä väriseksi asiat mielletään, vaikuttaa myös kieli ja kulttuuriset yleistykset. Taivas ja sitä heijastava vesi, meret ja järvet, mielletään yleensä siniseksi riippumatta siitä, minkä värisiltä ne vallitsevissa olosuhteissa näyttävät. Vesi heijastavana pintana on erityisen herkkä vaihtamaan väriään olosuhteiden mukaan. Taivas on sininen, koska ilmakehän molekyylit sirottavat sinistä aallonpituutta voimakkaammin kuin punaista (Arnkil, 2021, s. 192).

Sirottamisen lisäksi otsonimolekyylit myös absorboivat osan auringon valosta, etenkin sinisestä ja vihreästä valosta, ja sinisyys korostuu valon matkatessa pidemmän matkaa maan ilmakehän halki aamu- ja iltahämärän aikaan. Vesi pidättää valosta punaista aallonpituutta ja sirottaa sinistä ja vihreää, joten sen ominaisväri on sinivihertävää. Se erottuu, kun kirkasta, puhdasta vettä on valkoisessa suuremmassa astiassa, ammeessa tai altaassa vähänkin suurempi määrä. Väriin vaikuttaa myös veden joukossa olevat partikkelit. (Arnkil, 2021, s.205; s. 195)

Hyvänä esimerkkinä tästä on rehevöitynyt ja savipitoinen Aurajoki, jonka pohjaa ei erota matalassakaan kohtaa. Aurajoelle ominainen vihertävän ruskea väri näyttäytyy etenkin pilvisellä säällä. Siniseltä se näyttää sopivasta kulmasta katsottuna ja niissä kohdin, kun sinitaivas siitä heijastuu. Harva turkulainen kuitenkaan mieltänee Aurajoen siniseksi. Toisaalta kaupunkia halkova Aurajoki avaa maisemaa ja näkymää rakennusten välissä ja taivas eri värityksessään avautuu eri tavoin kuin kaduilla kortteleiden välissä. Itämeri, etenkin Saaristomeri, näyttäytyy sävyiltään yleensä sinisenä, vihreänä tai harmaana tai näiden vaihtelevana sekoituksena, sääolosuhteista, aallokosta ja katsomisen kulmasta ja etäisyydestä riippuen. Monet suomalaiset järvet taas näyttävät ruskeilta humuspitoisuutensa vuoksi. Välimerelle ja muille kalkkikiven tai vaalean hiekan ranta-alueille tyypillistä turkoosia vivahdetta ei Itämeren värimaailmassa tai suomalaisessa järvimaisemassa ole. Siitä huolimatta ulkouima-altaat ja kahluualtaat väritetään meilläkin usein vaaleanturkoosiksi, veden väriä korostamaan ja ehkä eteläisistä rantakohteista muistuttamaan.

Arkikielessä kylläisistä ja puhtaista väreistä puhutaan usein kirkkaina väreinä. Esimerkiksi kirkkaanpunainen on punaisin punainen. Kuvankäsittelyohjelmalla voi säätää kuvan värejä kirkkaammiksi (*brightness*) eli vaaleammiksi ja värikylläisemmiksi (*saturation*), joten ”kirkkaanpunainen” voidaan oikeastaan ymmärtää kahdella toisistaan poikkeavilla tavoilla. Tieto arkikielen tai ammattikielen viitekehyksestä helpottaa tulkintaa. Värikylläisyyden rinnalla käytetään sanoja saturaatio ja kromaattisuus, joilla voi eri värijärjestelmissä olla hivenen eri merkityksiä, mutta joilla kaikilla viitataan yleisesti värin intensiteettiin (Arnkil, 2021, s. 164).

Sävyllä (*hue*) tarkoitetaan sitä, onko väri punainen, sininen, keltainen tai jotain näiden väliltä. Joissakin kielissä, kuten italiassa ja venäjässä, on kaksi eri sanaa siniselle, jotka voitaisiin kääntää suunnilleen siniseksi ja taivaansiniseksi (italiaksi *blu* ja *azzurro*, venäjäksi *sinij* ja *goluboi*.) Väri, josta me saattaisimme käyttää nimeä vaaleanpunainen tai roosa ja sitä kuvaillaan usein hempeäksi pastellinsävyksi tai possunpunaiseksi, on englanniksi *pink*. Suomenkielinen pinkki taas viittaa yleensä johonkin kirkkaampaan ja magentamaisempaan sävyyn. Värien etymologiassa hyvinkin erilaisia värisävyjä on niputettu saman nimityksen alle ja jotkin värit ovat saaneet nimensä vasta melko myöhään. Värien nimeäminen on siis kieli- ja kulttuurisidonnaista. Kuinka paljon värin nimitys vaikuttaa tulkintaan nähdystä väristä? Värisävyjä voi helposti erottaa toisistaan, vaikka kaikille sävyille ei ole nimeä. Normaalilla värinäöllä varustettu ihminen kykenee erottamaan toisistaan miljoonia värejä (Arnkil, 2021, s. 160). Toisaalta, jos aivot tulkitsevat esimerkiksi banaanin keltaiseksi riippumatta siitä, miltä se vaihtelevassa valaistuksessa oikeasti näyttää, ajatus väristä vaikuttaa sen tulkintaan, joten kielellä ja värin nimellä varmaankin on vaikutusta. Lisäksi ihminen, jolla on värinäön poikkeavuus, saattaa opitusti nimetä värin samalla tavalla kuin normaalin värinäön omaava ihminen, vaikka saattaa nähdä sen aivan eri tavalla. Tämä tekee värien nimeämisestä ja sanallistamisesta haastavaa.

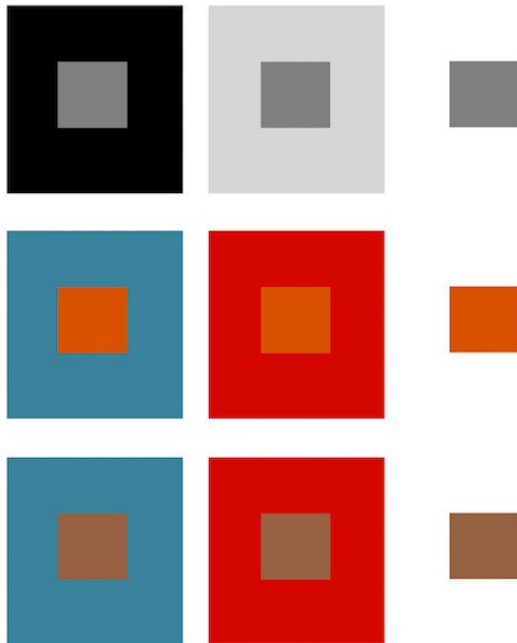
3.3 Värin suhteellisuus

”Väriä tuskin koskaan havaitaan juuri sellaisena kuin se oikeastaan fysikaalisesti on. Siksi se on taiteen välineistä suhteellisin. Osatakseen käyttää väriä tehokkaasti on tiedettävä, että se harhauttaa lakkaamatta (Albers, s. 15).”

Josef Albers (1888–1976) oli kuvataiteilija ja taiteen opettaja. Hän antoi opiskelijoilleen erilaisia värin havaitsemiseen liittyviä harjoituksia, joissa leikataan ja liimataan erivärisiä väripapereita ja tarkastellaan värien rinnastusta. Tarkoituksena on löytää optisia harhoja, joissa esimerkiksi eri pohjaväreille liimatut samanväriset paperinpalat näyttävät erivärisiltä (Kuva 4) (yksi väri siis kahdelta) tai kaksi eri väriä näyttää yhdeltä ja samalta väritä tai saada väripaperit näyttämään läpikuultavilta väririnnastuksen keinoin. Albersin värioppia on opetettu taidekouluissa ja taideteollisissa oppilaitoksissa laajalti 1970-luvun lopulta lähtien, vaikkakin ehkä hieman taka-alalle jo jääneenä. Harjoitukset opettavat ymmärtämään simultaanisen (samanaikaisen) kontrastin vaikutusta eli miten havaittu väri muuttuu, vastakkaiseen suuntaan, sen vierekkäisen tai läheisen värin vaikutuksesta. Väri voi näyttää tummemmalta, jos sitä ympäröi sitä vaaleampi sävy, tai vaaleammalta, jos sitä ympäröi tummempi sävy. Se voi myös näyttää taittuvan ympäröivän värin vastavärin suuntaan.

Menetelmä ei perustu varsinaiseen oppiin, teoriaan tai väriefysiikkaan vaan harjoitusten tekijöiden omiin havaintoihin ”learning by doing” -mentaliteetilla. Siten se on kestänyt aikaa ja tutkimustiedon kehittymistä melko hyvin.

Kuva 4. Albersin esimerkki rinnakkaisten värien vaikutuksista toisiinsa (Public Books, 10.1.2016).

3.4 Värien ”sielullisista” ominaisuuksista

”Tiedämme hyvin vähän siitä, miksi värit ovat meille niin merkityksellisiä, miksi ne herättävät voimakkaita tunteita ja tuntemuksia. Varmaa on ainoastaan, että värissä ilmenee jotain keskeistä – ei niinkään maailmasta – vaan siitä tavasta, jolla olemme näköaistimme kautta maailmassa.” (Arnkil, 2021, s. 26)

Värien vaikutuksen ja olemuksen luonnehdinnalla on vuosisataiset, jopa -tuhantiset, perinteet. Oman panoksensa ovat antaneet niin lukuisat filosofit, tieteilijät kuin taiteilijatkin. Värien vaikutuksesta mielialaan, libidoon, ruokahaluun, lämpötilan tuntuun on kirjoitettu maailman sivu. Osa voi toimia ihan hyvänä vinkkinä suunnittelijoille ja värinkäyttäjille, osalla on enemmän viihteellistä kuin tosiasiallista arvoa (O’Connor, 2011). Harald Arnkil on teoksessaan ”Värit havaintojen maailmassa” koonnut varsin kiitettävästi väriin ja sen havaitsemiseen liittyviä teorioita ja tutkimuksia yksien kansien väliin. Värien psykologisia ja

fysiologisia vaikutuksia on tutkittu jonkin verran ja tulokset eivät ole olleet aina yksiselitteisiä tai toisiaan tukevia. Onkin syytä erottaa toisistaan psykologiset ja fysiologiset vaikutukset. Punaisen mieltäminen lämpimäksi ja sinisen kylmäksi väriksi on jokseenkin universaalista. On myös esitetty, että punaisessa tai sinisessä huoneessa oleskeleminen vaikuttaisi kehon tuntemukseen lämpötilasta lämpimämpänä tai kylmempänä, hermostollisen toiminnan ja aineenvaihdunnan kiihtymisenä tai hidastumisena, sekä tuntemukseen ajankulusta. Punaisen vaikutuksista hermostollisen toimintaan ja aineenvaihduntaan kiihdyttävästi ja viileämmän sinisen tai vihreän päinvastaisesta vaikutuksesta on viitteitä. Sen sijaan tulokset lämpötilan tai ajankulun kokemisen vaikutuksista ovat ristiriitaista. Väriin herättämissä tunteissa ja tuntemuksissa värisävyä merkittävämmäksi tekijäksi nousee pikemminkin värin vaaleusaste ja kylläisyys. Esimerkiksi (länsimaisissa) tutkimuksissa, joissa koehenkilöiden tuli yhdistää kasvonilmeiden emootiot väriyhdistelmiin, ilo ja yllättyneisyys yhdistyivät vaaleuteen ja kylläisyyteen, viha ja inho tummuuteen (viha myös melko punaiseen) ja suru ja pelko yhdistyivät vaaleusasteen keskivaiheille ja vähemmän kylläisiin, sammutettuihin tai värittömämpiin väriyhdistelmiin. (Arnkil, 2021, s. 258–270)

Väreistä usein puhutaan musiikin termein kuten ”harmonia” tai ”sointua”. On subjektiivista, missä määrin pieni disharmonia, ”riitasointu”, lisää kiinnostavuutta tai vaan häiritsee. Taitava värinkäyttäjä voi lisätä värimaailman mielenkiintoa yllättävilläkin valinnoilla ja taiteessa tämä on laajasti hyödynnetty tehokeino erilaisten emootioiden herättämiseksi. Harmoniaan liitetään luonnollisuus, tasapainoisuus, levollisuus ja soljuvuus, sen kääntöpuolena taas voi olla tylsyys ja luonteen puute. Värien harmonia ei siten takaa sitä, että värinkäyttö olisi aina onnistunut parhaalla mahdollisella tavalla (Arnkil, 2021, s. 120).

Millaisia sitten olisivat sellaiset värit ja väririnnastukset, jotka koettaisiin universaalisti miellyttävinä erilaisissa olosuhteissa? Musiikissa sävelharmoniat ovat matemaattisempia, mitattavia järjestelmiä ja jo Newton yritti kehittää vastaavaa järjestelmää väriharmonioista. Esimerkiksi Michel Eugène Chevreul (1786–1889), Wilhelm Ostwald (1853–1932) ja Johannes Itten (1888–1967) ovat luoneet omat järjestelmänsä. Monenlaisia, jossain määrin käyttökelpoisia, malleja on esitettykin, mutta yleismaailmallisesti tyydyttävää järjestelmää ei ole otettu laajasti käyttöön, väri kun on suhteellista. Monet myös karsastavat ajatusta siitä, että väritys olisi johonkin matemaattiseen yhtälöön perustuvaa eikä intuition johdattelemaa, tai pitävät pyrkimystä harmoniaan irrelevanttina ylipäänsä. Kuvaavaa on, että tieteilijät ovat olleet kiinnostuneempia värinharmoniajärjestelmien luomisesta kuin taiteilijat. Tekoäly osaa

jo ehdottaa keskimäärin tyydyttäviä ja miellyttäväksi koettuja väriyhdistelmiä. (Arnkil, 2021, ss. 120–140)

Riippumatta siitä, mitkä värit ovat toistensa kanssa sopusoinnussa, teollisuuden tarpeisiin on kehitetty erilaisia värijärjestelmiä, jotta olisi olemassa standardoituja värejä. Kehitys otti ensi askeleitaan 1800-luvulla, mutta viimeisen sadan vuoden aikana värijärjestelmien kehitys on edennyt harppauksin. Tänä päivänä meillä on useita rinnakkaisia värijärjestelmiä kuten RAL, NSC (Natural Colour System), Pantone ja Munsell, CMYK ja RGB, jotka pohjautuvat Kansainvälisen valaistuskomission (CIE) tuottamiin valon ja värin mittaamiseen ja käyttöön tarkoitettuihin standardeihin. (Arnkil, 2021, ss. 166–184)

3.4.1 Värien sointi ja liike

Wassily Kandinskyn (1866–1944) luonnehdinta värien ”sielullisista” tai toiminnallisista ominaisuuksista yli sadan vuoden takaa (käsikirjoitus vuodelta 1910) resonoi yhä jossain määrin, vaikka taiteensa on vahvemmin kytköksissä omaan aikaansa. Hän oli ensimmäisiä abstrakteja maalauksia tehnyt taitelija. Kandinskyn, kuten monen muunkin, mukaan väreissä on psyykkistä voimaa, joka aiheuttaa sielullista väreilyä. Kuvaillessaan, melko lystikkäästikin, värien liikettä ja ominaisuuksia ja eri aistien yhteyttä toisiinsa, Kandinsky vertaa värejä mm. musiikkiin ja soittimien ääniin: kirkas sitruunankeltainen ”voidaan nostaa silmälle ja mielialalle sietämättömään voimakkuuteen. Näin kohotettuna se soi kuin terävä-ääninen trumpetti, johon puhalletaan yhä voimakkaammin, tai korkealta soitetun fanfaarin ääni (Kandinsky, s. 83).” Sininen aina vaaletessaan on kuin etäinen, korkea vaaleansininen taivas ja soi kuin huilu, tumma sininen soi kuin sello ja yhä syvetessään kuin bassoviulu tai juhlallisessa muodossaan kuin urkujen sointi. (Kandinsky, ss. 84–85)

Sinistä ja keltaista Kandinsky kuvaa toistensa vastakohtana ja havainnollistaa sitä kahdella ympyrällä, joista toinen on keltainen ja toinen sininen. Keltainen pyrkii katsojaa kohti ja siinä on vahva liike ulospäin eli se on keskipakoinen. Sinisessä ympyrässä liike suuntaa sisäänpäin eli on keskihakuinen ja horisontaalisesti katsottuna pyrkii katsojasta poispäin. Sekoittaessa keltaista ja sinistä vastakkaiset liikkeet kumoavat toisensa ja syntyy liikkumattoman rauhallinen syvä vihreä, joka vaikuttaa levollisesti silmään, sieluun ja väsyneisiin, mutta voi käydä myös tylsäksi. Kandinsky käyttää syvän vihreästä myös adjektiiveja passiivinen, itseensä tyytyväinen ja ”poroporvarillinen” ja kuvaa keskivihreää mieluummin viulun rauhallisilla, venytetyillä, keskisyvillä sävelillä. Syvä vihreä sisältää kuitenkin potentiaalin liikkeeseen, enemmän kellertävää sisältävä vihreä onkin taas eloisa ja nuorekas, sinertävän vihreä ”vakavamman mielteliäs”. Kasvillisuuden väriä hän kuvaa

osuvasti: ”Vihreä on pääväri kesällä, jolloin luonto on voittanut vuoden myrsky- ja kiihkokauden, kevään, ja on vaipunut itsetyytyväiseen rauhaan (Kandinsky 1981, s. 86).”

Punainen sisältää liikkeen kuten keltainenkin, muttei aivan niin ”holtitonta”. Valkoiselle ja mustalle Kandinsky ei anna sointia, ne ovat hiljaisia, mutta eri tavalla: valkoinen kuin hetkellisesti soinnittomana ja täynnä mahdollisuuksia olevalla tavalla, musta sammutetulla ja lopullisella tavalla. Harmaa, valkoisesta ja mustasta sekoitettu, on rauhallinen ja liikkumaton kuten vihreäkin, mutta siinä, missä vihreä on elollinen, on harmaa eloton ja soinniton. (Kandinsky, ss. 81–96)

Kandinsky kuten Alberskin kirjoittavat väreistä taidemaalarin näkökulmasta, jossa pääosassa ovat värit useimmiten kanvaksella tai paperilla, ehkä irrallaan ulkomaailman värityksen ja valaistuksen vaihtelusta. Se ei silti tarkoita, etteivätkö samat periaatteet toistuisi ulkomaailmassa. Kandinskyn ajatus vihreästä on varsin käyttökelpoinen, etenkin puhuttaessa keskikesäisen tasaisesta vihreästä, jonka voidaan ajatella olevan kuin perustaustaväri tai välittäjäaine muille väreille luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Vihreää taustaa vasten keltaiset voikukat suorastaan säteilevät ja tulevat melkein kohti.

3.4.2 Värin pysyvyys ja keinovalo

”Onko väri enemmän maailman vai havaitsijan ominaisuus? (Arnkil, s. 25)”

Värit vaihtuvat valaistuksen mukaan, mutta aivomme kompensoivat tätä ja tulkitsevat värin pysyväisemmäksi kuin se onkaan (Land & McCann, 1971). Teorian mukaan muutokset valaistuksen värissä vaikuttavat melko vähän siihen, minkä väriseksi jokin (ennalta tunnistettu) asia mielletään. Esimerkiksi banaani mielletään keltaiseksi, riippumatta valaistuksen värin muutoksesta, koska asioiden tai esineiden värien tunnistaminen on ollut ihmiselle tärkeämpää kuin valaistuksen värin tunnistaminen. Edwin Landin (1909–91) kehittämä Retinex-teoria (yhdistetty sanoista *retina* eli verkkokalvo ja *cortex* eli aivokuori) on ollut kiistelty värin tunnistamisen laskentamalli, joka on auttanut värejä tunnistavien laitteiden kehittämisessä. (Arnkil, ss. 25, 222–223)

Hyvin voimakkaan värillinen valaistus kuitenkin päihittää värin pysyvyyden vaikutelman ja voimakkaan värillisessä valossa ei voi nähdä sen vastaväriä. Esimerkiksi voimakkaan punaisessa valaistuksessa vihreät sävyt katoavat.

Ulkotilassa tasapainoilu turvallisuuden ja viihtyvyyden kannalta riittävän valaistuksen ja toisaalta liiallisen valosaasteen välttämisen välillä ei ole aina helppoa ja kysyy usein kompromisseja. Liiallinen ulkovalaistus on luonnolle haitallista ja häiritsee ihmistenkin unta ja luonnollista vuorokausirytmää. Elektroniikkayhtiö Philipsin (nykyisin Signify) yhteistyössä tutkijoiden kanssa kehittelemä tietty punainen valaistus haittaa ainakin eräitä lepakkolajeja mahdollisimman vähän, mahdollistaen samalla katuvalaistukselta vaaditun riittävän näkyvyyden (Spoelstra, 2017; Signify, 2017). Nähtäväksi jää, yleistyykö tällainen punainen katuvalaistus tulevaisuudessa joillakin alueilla myös Suomessa. Punainen valo saa kuitenkin kasvillisuuden menettämään vihreytensä silmissämme. Värillistä valaistusta tai valotaidetta suunniteltaessa tulisi huomioida myös vaikutus ympäröiviin väreihin, niin rakennettujen pintojen kuin kasvillisuuden osalta. Pimeämpi ja lehdettömämpi vuodenaika on tosin otollisin ja tarpeellisin aika valaistukselle muutenkin.

4 Värinäön kirjoja

Värin havaitseminen on suhteellista paitsi rinnastuessaan toisiin väreihin, myös yksilöllisten värinäön eroavaisuuksien takia. Valtaosa ihmisistä, joilla on värinäön poikkeama, ovat ns. punavihersokeita, vaikka muitakin värisokeuden muotoja on olemassa. Äärimmäisenä esimerkkinä on akromatopsia eli täydellinen värisokeus, josta kärsivät ihmiset eivät näe värejä ollenkaan, ainoastaan erot valoisuudessa eli harmaan eri sävyjä. Värinäön poikkeama on usein synnynnäistä ja perittyä, mutta sen taustalla voi olla myös sairaus, aivovamma, päihteiden käyttöä tai ihan vaan ikääntyminen. (Terveyskirjasto, n.d.)

Tutkimuksessa (Wong, 2011) on kartoitettu millaisena (punaviher)värisokeat näkevät tiettyjä värejä. Normaalin värinäön omaavat näkevät kuvan (Kuva 6) vasemmanpuoleisen pystyrivin värit sellaisinaan. Ne, joilla on dikromaattinen punasokeus (protanopia), näkevät vasemman pystyrivin värit keskimmäisen pystyrivin tavoin ja ne, joilla on dikromaattinen vihersokeus (deutanopia), näkevät vasemman pystyrivin värit oikeanpuoleisen pystyrivin tavoin. Tästä voitaisiin vetää johtopäätös, että keltaisen ja sinisenkin värin näkemisessä on vähemmän hajontaa ja valtaosa ihmisistä näkee ne suunnilleen samankaltaisina. Vihreän ja etenkin punaiseen taivuttavat värit taas nähdään moninaisemmin.

Kuva 5. Värisokeille yksilöille optimoidut värit. P ja D ilmaisevat kyvyttömyyttä nähdä punaista (Protanopia) ja vihreää (Deuteranopia). Nämä niputetaan usein puna-vihersokeudeksi, joka on värisokeuden yleisin muoto. (Wong, 2011)

Color	Color name	RGB (1–255)	CMYK (%)	P	D
	Black	0, 0, 0	0, 0, 0, 100		
	Orange	230, 159, 0	0, 50, 100, 0		
	Sky blue	86, 180, 233	80, 0, 0, 0		
	Bluish green	0, 158, 115	97, 0, 75, 0		
	Yellow	240, 228, 66	10, 5, 90, 0		
	Blue	0, 114, 178	100, 50, 0, 0		
	Vermillion	213, 94, 0	0, 80, 100, 0		
	Reddish purple	204, 121, 167	10, 70, 0, 0		

Punavihersokeutta simuloivien kuvien perusteella vaikuttaisi siltä, että punavihersokeiden maailmassa olisi ainakin pinta-alallisesti enemmän sävyjä, joita kuvaillaan usein oliivinvihreiksi, sillä sellaisia sävyjä saavat värit, jotka normaalin värinäön omaavat näkevät punertavina, kellanpunaisina, kellanvihreinä tai vihreinäkin. Joten mikäli tavoitteena on esimerkiksi julkisivujen tai ulkotilan vaihteleva väritys, voisi värisävyt valita niin, että ne olisivat vaihtelevat värisokeillekin. On olemassa värisokeussimulaattorisovelluksia, kuten Color Oracle tai Sim Daltonism, jotka esittävät kuvatiedostoja siten, miten värisokeat ne näkevät. Edustettuina on myös muita värinäön poikkeamia kuin vain punavihersokeudet.

5 Värit rakennetussa ympäristössä

Oli suunniteltu ympäristö arkkitehtuuriltaan ja ilmiänsuultaan perinteinen tai moderni, luonnonläheinen tai urbaani, on eduksi tiedostaa, miten värejä suomalaisessa rakennusperinteessä on käytetty ja mistä syystä, vaikka suunnittelutyössä päätyisikin erilaisiin ratkaisuihin. Samoin viher- ja maisemasuunnittelussa eri aikakausille tyypilliset kasvivalinnat, pinnoitteiden ja varusteiden väritys ovat osa huomioitavaa kokonaisuutta, jos tarkoituksena on kunnioittaa tietyn aikakauden henkeä.

Esteettömyyteen tai saavutettavuuteen kiinnitetään yhä enemmän huomiota ja se koskee myös väriympäristöä. Värien vaihtelulla on mahdollista, muodonannon lisäksi, selkeyttää

reittejä tai osoittaa esimerkiksi sisäänkäynnin sijainti, huomionarvoiset kohdat tai erityiset paikat.

5.1 Kontrastit ja esteettömyys

Osa ihmisistä näkee värit siis hyvinkin eri tavalla. Onko sillä väliä ja pystyykö sitä mitenkään etukäteen huomioimaan? Ainakin nimenomaan riittävällä valoisuusaste-erolla voidaan huomioida värimaailman esteettömyyttä. Tähän perustuu esimerkiksi keltamustaraidallisen varoitussauhan käyttö. Se ei kuitenkaan kaikkiin ympäristöihin esteettisesti sovi ja silloin voi miettiä, millä keinoin saisi aikaiseksi saman vaikutuksen.

Tumman ja vaalean välinen kontrasti luo selkeyttä, jota mustavalkoisuus edustaa äärimmillään. Puhtaista väreistä ja vastaväreistä puhuttaessa, keltainen on väreistä valoisin ja violetti tummin. Täten keltaisen ja violetin vastaväriparissa on kontrastia myös valoisuudessa. Esimerkiksi puhdas punainen ja puhdas vihreä muodostavat toistensa vastaväreinä voimakkaan kontrastin. Kuitenkin ne ovat valoisuusasteeltaan (valööriltään) usein lähes samanarvoisia. (Valoisuusasteeltaan samanarvoisten, sävyltään mahdollisimman erilaisten värien rajapintaan muodostuu erityistä väreilyä (Arnkil, 2021, s. 109). Tätä voi käyttää tehokeinona, joka tosin useimmille värisokeille on tehoton.) Asiaa voi auttaa hahmottamaan mustavalkoisen valokuvan avulla. Jos kuvassa eri elementit eivät juurikaan erotu toisistaan tai keskiharmaasta ”massasta” voisi selkeästi vaaleamman tai tummemman elementin lisääminen värien rajapintaan tuoda selkeyttä ja ryhtiä.

Graafisessa suunnittelussa on hyvä huomioida värien käytössä saavutettavuuden näkökulma, sekä se, että tekstin tulee erottua taustasta myös mustavalkotulosteessa. Väriä ei tulisi myöskään käyttää ainoana visuaalisena keinona tiedon välittämisessä tai visuaalisen elementin erottamisessa (Verkkosisällön saavutettavuusohje WCAG 2.1, Euroopan parlamentti, n.d.). Tekniset apuvälineet eivät ole aina välttämättömiä, jo silmiä siristämällä valon kontrasti korostuu värin kustannuksella, kuten myös hämärässä. Teknisiä apuvälineitä on kuitenkin kehitetty myös nimenomaan värinäön moninaisuutta huomioimaan ja värinäön esteettömyyttä lisäämään (Luku 5).

Samoja periaatteita voi noudattaa myös ulkotilan värinkäytössä soveltuvin osin. Tärkeää olisi sisällyttää kasvillisuuden perusvärit suunnitelmiin jo varhaisessa vaiheessa – vihreä, jota kasvukaudella on runsaammin ja vihreyden puute kasvukauden ulkopuolella. Erityisesti, jos suunnitelmassa painotetaan jotain poikkeavaa kasvillisuuden väriä, kuten runsasta tummanpunertavalehtisten kasvien käyttöä, on sen vaikutus ympäröivän värimaailman

kokonaisuuteen merkittävä. Useimmiten rakennusten arkkitehtuurista käy selkeästi ilmi pääsisääntäytymisen sijainti. Mikäli sijainti ei käy selkeästi ilmi tai rakennuksen julkisivun värytyksessä ei ole juurikaan valoisuusasteen kontrastia (esimerkiksi kauttaaltaan yksivärinen julkisivu), voi kontrastia luoda pinnoitteilla ja viherrakenteilla suunnistamisen helpottamiseksi. Näkövammaisten liiton verkkosivuilla ohjeistetaan julkisten tilojen värytyksestä seuraavasti:

Riittävä kontrasti ja selkeät värit tukevat näkemistä ja helpottavat tilan hahmottamista. Parhaimmillaan väreillä ja kontrasteilla luodaan esteettinen ja samalla perille johdettava kokonaisuus.

Värien käyttö parantaa tilan hahmotettavuutta, ja rohkeat värivalinnat ovat usein näkövammaisten ihmisten kannalta toivottavia. Värejä kannattaa suosia harmaan sijaan myös julkisissa tiloissa, joissa liikkuu paljon erilaisia ja ympäristöä eri tavoin hahmottavia ihmisiä.

Väreissä merkityksellistä on niiden suhde tumma–vaalea-asteikolla, sillä esimerkiksi keskenään samanarvoiset vihreät ja punaiset eivät erotu heikkonäköiselle.

Näkövammaisten ihmisten tilan hahmottamista helpottaa, kun väripinnat ovat melko suuria. Esimerkiksi kapeat listat eivät välttämättä erotu.

Kontrasteilla tulisi korostaa ainoastaan näkemisen kannalta oleellisia asioita.

Kuvioinnit ja voimakkaat värit voivat joskus johtaa myös harhaan ja tehdä liikkumisesta epävarmaa. Esimerkiksi poikkiraidoitus voi antaa vaikutelman portaista. (Näkövammaisten liitto, 2021)

Toisaalta poikkiraidoitusta voi myös hyödyntää portaiden havaitsemisen helpottamiseksi. Etenkin ulkotilassa portaiden alku- ja loppupään merkitseminen muuta pinnoitetta tummemmalla tai vaaleammalla voisi auttaa portaiden havaitsemista.

Valoisuusasteen kontrastin lisäksi tai sijasta voi tuki hyödyntää muunlaistakin kontrastia kuten kylläisyyserojen kontrastia, vastavärien kontrastia, kylmien ja lämpimien sävyjen kontrastia, ylipäättään erilaisten sävyjen kontrastia tai simultaanikontrastia (van den Bogaard-Bos, 2018, ss. 56–57)

5.2 Julkisivujen värit Suomessa

Rakennetun ympäristön värimaailmasta puhuttaessa on vaikea sivuuttaa rakennusten julkisivujen väritystä. Suomessa rakennusten väriin on perinteisesti vaikuttanut paljolti se, mitä pigmenttejä on ollut kohtuulliseen hintaan saatavilla. Punamulta ja keltaokra ovat niin sanottuina maaväreinä olleet saatavuutensa ja kestävyytensä vuoksi yleisiä, siniset ja vihreät pigmentit ovat olleet kalliita ja harvinaisempia. Rakennusten (tai rakenteiden kuten aitojen) maalaaminen ylipäättään yleistyi vasta 1800-luvulla. Sitä ennen vain merkittäviä rakennuksia kuten kirkkoja tai kartanoita on maalattu jonkin värisiksi ja lähinnä punamullan värillä. Muutoin rakennukset ovat saaneet värityksensä niiden materiaalien väreistä tai tervaamisesta. Kun rakennusten maalaaminen, valtaosin punamullan värisiksi, yleistyi 1800-luvulla, alettiin kartanoita maalata usein keltaiseksi. (Fridell Anter & Svedmyr, 2004, ss. 14–19)

Punamullan ja okrankeltaisten sävyt elävät kauniisti vuodenaikojen mukaan etenkin maaseutuympäristössä. Rakennusten somisteet kuten ovien- ja ikkunanpuitteet maalattiin usein vaaleiksi, muttei aivan yhtä valkeiksi kuin myöhemmin on ollut tapana. Valkoista öljymaalia sekoittaessa pellavaöljyvernissan kellertävää ominaisväriä taitettiin pienellä määrällä sinistä, mustaa tai vihertävää, kun haluttiin neutraalia vaaleaa väriä, joten n. 1850-lukua edeltävät maalarinvalkoiset ovat olleet nykyistä harmaampia. (Tikkurila, n.d.)

Rakennuskonservaattori Thorvald Lindqvist on kartoittanut Helsingin julkisivuväriä vuosilta 1850–1960, minkä Helsingin rakennusvalvonta ja Tikkurila on digitoinut (Tikkurila, n.d.) Nämä värimallit tai muut perinnevärimallit ovat eduksi myös vihersuunnittelijoille, etenkin, jos suunniteltava kohde sijaitsee vanhemmassa ympäristössä, perinneympäristössä tai sellaisen läheisyydessä ja kohteeseen tulee rakenteita, välineitä ja varusteita. Puhtaat, kylläiset värit ovat tällaisille ympäristöille usein vieraita, etenkin suuremmissa pinnoissa. Suojeltujen kohteiden värit on tarkkaan säädeltyä. Huomionarvoisia ovatkin sellaisten kohteiden läheisyydessä olevat ympäristöt kuten esimerkiksi leikkipaikat. Ennen teollista rakentamista rakennusosat, varusteet ja välineet maalattiin yksilöllisemmin julkisivuväriyteen sopiviksi tai niillä oli materiaalinsa luontainen väri.

Pigmenttien saatavuus historiassa on muovannut ja edelleen muovaa sitä, miten niitä käytetään nykyään, siitä huolimatta, että nykyisin sävytetyn maalipurkin hinta on yleensä melko lailla sama riippumatta sen pigmentin hinnasta. Samalla siitä, mikä ennen on ollut käytännön sanelemaa, on muovautunut yhteistä kulttuuriperintöämme. Sinisen väriset talot ovat Suomessa verrattain harvinaisia. Puhtaan sinistä väriä, sinistä, joka edustaa päävärinä

punaisen ja keltaisen rinnalla, ei näkyvässä luonnossa juuri esiinny kuin joidenkin vähälukuisten kukkien (esim. ruiskaunokki) tai eksoottisten eläinten (lähinnä lintujen, perhosten, sammakoiden, kalojen) värityksessä, siinä missä punainen ja keltainen taas ovat hyvinkin yleisiä. Useimmat sinisiksi mielletyt kukat ovat pikemminkin sinivioletteja/ violetinsinisiä tai vaaleansinisiä. Puhtaansinistä väriä näkee maisemassa lähinnä talvella aamu- ja iltahämärän sinisinä hetkinä sekä liikennemerkkeissä ja ulkomainoksissa tai mainosvaloissa (tai jouluvaloissa), joskus harvoin rakennuksissa, pinnoitteissa (Kuvat 6 a ja b) tai välineissä ja varusteissa.

Violetin sävyt eivät ole juuri kuuluneet suomalaiseen tai koko pohjolankaan rakennusperinteeseen. Nykyisin ne ovat sisustuksessa yleisempiä, mutta rakennusten julkisivuissa edelleen erittäin harvinaisia ja välineiden ja varusteidenkin värinä harvinaisia. Siitä huolimatta, että luonnossa ja maisemassa purppuran, violetin ja lilan sävyt ovat yleisiä, niin kukkien värissä kuin taivaan värityksessä auringonnousun ja -laskun aikaan.

Julkisivun väriä on hankala hahmottaa pienen värimallin perusteella. Ulkotilassa kun väri rinnastuu aina johonkin toiseen väriin eikä värimallin usein valkoiseen pohjaan. Säätila ja valoisuusolosuhteet vaikuttavat toki myös. Kirjassaan Mikä talolle väriksi arkkitehdit Karin Fridell Anter ja Åke Svedmyr ovat koonneet yhteen tutkimustuloksiinsa perustuvia huomioita julkisivujen värien havainnoimisesta ja ohjeita värivalintoihin. Kirjan mukaan ulkotilassa julkisivujen väritys vaikuttaa vaaleammalta ja sinertävämmältä tai kylmemmältä kuin värimallissa, sekä usein myös värikylläisemmältä. Fridell Anter arvelee tämän johtuvan siitä, että pohjolan luonnossa sävyt ovat usein tummia, murrettuja ja taittavat kellertävään päin. Kasvillisuuden vihreä taittaa yleensä keltaiseen ja syksyllähän lehtikasvit ovat usein keltaisia tai punertavia. Myös harmaaksi mielletyt kivet ja kalliot ovat väritykseltään kellanharmaita tai punertavan harmaita, eivät siniharmaita. Koivujen valkein tuohikin taittaa keltaiseen. Maalatut julkisivut näyttävät värimallia sinertävämmiltä mahdollisesti ympäröivän kellertävyyden takia, esimerkiksi neutraalinharmaat siniharmailta, vaikka ominaissävy ei itsessään taittaisi yhtään siniseen. Rakennuksen väri kannattaa siis valita aina tummempana ja murretumpana kuin haluttu värimallin väri, vaikka se saattaisi värimallissa näyttää likaiselta. Fridell Anter suositteleeekin etsimään sellaisen julkisivun, jonka värityksestä pitää, ja verrata värimalleja sen värejä vasten (ilman mallin valkoisia reunoja). Siten voi löytää itseään miellyttävän, julkisivussa hyvin toimivan värityksen, johon ei pelkän värimallin perusteella olisi välttämättä ikinä päätynyt. Tärkeää on myös, että valittu väritys sopii yhteen naapuruston väritykseen. Mitä tiiviimpi naapurusto, sen tärkeämpiä rinnastuvat värit ovat. (Fridell Anter & Svedmyr, 2004, s. 28, ss. 50–51)

Tässä kirjoituksessa käsitellään paljon julkisivujen väritystä, mutta samoja periaatteita voidaan pohtia soveltaen myös rakenteiden ja pinnoitteiden värivalinnoissa. Valo osuu eri kulmasta vertikaaliin kuin horisontaaliin pintaan, joten horisontaalista pinnoitetta pohtiessa materiaalia tai sen värimallia olisi hyvä testata paikan päällä ja vaakatasossa, etenkin mikäli se poikkeaa ympäristössä käytetystä. Jos julkisivun väriä valitessa kannattaa valita ajateltua värimallia tummempi ja murretumpi sävy, voisi horisontaalisten pinnoitteiden värivalinnoissa viedä tätä vielä pari astetta pidemmälle. Esimerkiksi valkea tai vaalea julkisivu on tavanomaista. Sen sijaan valkea tai vaalea pinnoite, kuten hyvin vaalea tai vaaleaksi maalattu kivetys, lähes valkeat koristekivet tai vaaleat värit esimerkiksi valettavissa turva-alustoissa erottuvat ympäristössään huomattavan vaaleina ja kirkkaina. Maa on sävyiltään tumma, vaikka osan vuodesta olisikin valkean hangen peitossa. Ihminen erottaa kuitenkin helposti sen, mikä on lunta ja mikä ei ja mikä on maan sävyistä poikkeavaa. Tätä poikkeavuutta voi käyttää myös tehokeinona, mutta edellä mainitut seikat tiedostaen ja harkiten. Toisaalta paahteisissa paikoissa on hyvä huomioida tummien pintojen lämpeneminen auringossa.

Kuvat 6 a ja b. Veden ympäröimät pikku saaret Hämeenlinnan Hämeensaaren järvimaisemassa ja leikkipaikalla lokakuuisena päivänä, jolloin korostui kontrasti värikylläisen turva-alustan ja luonnon värimaailman välillä.

a)

b)

Kuten julkisivujen, myös pinnoitteiden värityksen kanssa kannattaa miettiä miten se rajautuu ja rinnastuu ympäristöönsä. Jos haluaa katualueen väristyksestä poikkeavan pinnoitteen, vaihtuuko pinnoitteen, kuten kiveyksen, väritys jyrkästi heti tonttiliittymän rajalta vai voisiko väritys vaihtua esimerkiksi lähempänä rakennusta. Vertikaalisissa pinnoissa valkoiseen taittavien värien rinnastaminen on usein helpompaa, esimerkiksi pastellisävyt toimivat useimmiten toistensa kanssa hyvin, joskin suhteessa ympäristöön ne kyllä erottuvat vaaleina. Pelkästään mustaan taittavien tummien värien rinnastamisessa taas on syytä olla huolellisempi, jottei vaikutelma ole tunkkainen ja tukkoinen. Vaaleampi väri tummien kanssa raikastaa kokonaisuutta, vaikka sen pinta-ala olisi vähäinen. Perinteisessä rakentamisessa kontrastia ovat luoneet esimerkiksi juuri oven- ja ikkunanpuitteet ja mahdolliset somisteet. Kontrasti onkin usein sopusuhtaisin, kun vaaleaa ja tummaa käytetään sopivassa suhteessa, ei liiallisesti (Fridell Anter & Svedmyr, 2004, s. 24).

Eräs ensimmäisien värijärjestelmien luoja, kankaankudonnan taituri ja kemisti, M.E. Chevreul (1786–1889), on antanut hyvän ohjeen:

Jos kaksi väriä näyttää huonolta yhdessä, on aina eduksi erottaa ne valkoisella. – Musta ei koskaan tuota huonoa vaikutusta rinnastettaessa kahteen valovoimaiseen väriin. Se onkin usein valkoista suositeltavampi, erityisesti sommittelussa, jossa se erottaa värit toisistaan. – Jos harmaan rinnastus kahden kirkkaan värin kanssa ei ole huonokaan, on näiden värien yhdistelmä useimmissa tapauksissa huonompi kuin valkoisen tai mustan vastaava rinnastus. (Chevreul, 1987; Arnkil, 2021, s. 126)

Jos rakennuksen tai rakenteen halutaan olevan kauttaaltaan tumma, raikastaa vaaleamman värinen kasvillisuus kokonaisuutta huomattavasti verrattuna siihen, että kasvillisuuden värikin olisi tumma. Mustat tai lähes mustat rakenteet korostavat kuitenkin kasvillisuuden värin elävyyttä. Vaikka kukat olisivat hyvinkin värikylläisiä, keltaisia, punaisia, magentanpunaisia tai violetteja, muodostavat ne harvemmin suuria kylläisiä väripintoja maisemassa. Kukat ovat pieniä väripisteitä vihreyden joukossa, pois lukien rypsipellot, jotka erottuvat maisemassa keltaisina kauaskin. Suomalaisissa julkisivuissa näkee melko harvoin erittäin kylläisiä, puhtaita värejä, poissulkien ehkä keltaisen, joka sekin on useimmiten taitettu. Vanhoissa rakennuksissa kylläisiä värejä on käytetty korkeintaan yksityiskohdissa pigmenttien kalleuden takia. Fridell Anterin mukaan kylläiset värit kannattaakin säästää julkisivujen yksityiskohtia korostamaan ja jos niitä haluaa käyttää, on hyvä arvioida ovatko yksityiskohdat niin laadukkaita, että niitä kannattaa korostaa (Fridell Anter & Svedmyr, 2004, s. 27). Vanhat kaupunginosat ovat usein kirjavampia ja värikkäämpiä kuin uudemmat, joskin värit ovat murrettuja ja usein, joskaan eivät aina, valkealla taitettuja.

Nykyisin kylläisiä tai monenkirjavia värejä näkee toisinaan päiväkotien tai koulujen julkisivuissa sekä leikkipaikkojen välineissä. Monenkirjavat julkisivut ja rakenteet usein hyötyvät kasvillisuuden ja viherrakenteiden selkeästä ja pelkistetyimmästä värimaailmasta, jottei kokonaisuus kävisi liian sekavaksi. Julkisivujen lisäksi sama pätee myös esimerkiksi leikkipaikoilla, joissa on usein monenkirjavia ja värikylläisiä varusteita tai suurehkoja pintoja valettujen turva-alustojen tai keinonurmien muodossa. Rakennusten ja rakenteiden vähäisempi värien kirjo taas usein mahdollistaa suuremman kirjon kasvillisuuden värissä. Toisaalta suuremmat kylläiset väripinnat usein hyötyvät värikylläisenä kukkivasta kasvillisuudesta tai kasvillisuudesta, jonka väritys poikkeaa ”perusvihreästä”. Kesäinen perusvihreä kasvillisuuden väri saattaa tuntua lattealta tai likaiseltakin erittäin värikylläisten suurten pintojen rinnalla, toki kylläisestä värisävystä riippuen.

Leikkipaikoista on käyty alkuvuonna 2024 keskustelua Helsingin Sanomissa. Keskustelu sai alkunsa kirjoituksesta, jossa kaivattiin Helsingin keskusta sellaista elämyksellistä

teemaleikkipaikkaa kuin mitä Kööpenhaminassa on vähän joka puolella kaupunkia (Bäckgren, 2024). Kirjoituksessa peräänkuulutettiin erityisesti tanskalaisen, ympäri maailmaa toimivan teemaleikkipaikkavalmistaja Monstrumin suunnittelufilosofiaa: yksilöllisiä leikkipaikkoja, jotka ammentavat ympäristöstään (Kuva 7).

Kuva 7. Monstrumin suunnittelema ja toteuttama Kööpenhaminan Brumlebyn leikkipaikka on lainannut teemansa ja värimaailmansa välittömästi ympäristöstään, viereisistä julkisivuista. (Google, n.d.)

Helsingin Jätkäsaari on esimerkki alueesta, jossa osa rakennusten julkisivuista ovat monenkirjavia. Alueen keskellä olevassa Hyväntoivonpuistossa on myös paljon värikylläisiä pinnoitteita: magentan väristä turva-alustaa, syaaninsiniseksi maalattu pyörätie ja keltaisia varusteita. Kuvissa 8–12 on esitetty Helsingin Jätkäsaaren värikkäitä ja värittömämpiä julkisivuja huhtikuiseen Hyväntoivonpuistoon rinnastettuna. Turussa Hepokullan koulun julkisivuissa on käytetty suurina pintoina tavanomaista kylläisempiä värejä ja rakennuksen väritys hallitseekin ympäristöään tehokkaasti (Kuva 13). Mikäli halutaan käyttää kylläisiä värejä, mutta ei haluta niiden olevan liian hallitsevia, on turvallinen keino pitää erittäin kylläiset värit tehosteväreinä pienemmässä mittakaavassa (kuten ikkunanpokissa, ovissa ja välineissä tai varusteissa), rauhallisemmat murretummat tai vaaleammat sävyt isoissa pinnoissa. Tästä esimerkkinä käy ruotsinkielinen Cygnaeusin päiväkotit Turun Halisissa (Kuvat 14 ja 15). Se sijaitsee peltoaukean laidalla ja sen vaaleansininen julkisivu sointuu maisemassa peltoaukean yllä avartuvan taivaan väriin. Värikylläinen oranssi ovissa ja ikkunanpuitteissa tuo mielenkiintoa ja kontrastia vaaleansiniselle ja sointuu edustalle istutettujen pihlajien marjoihin syksyisin.

Kuva 8. Jätkäsaaren poikkeuksellisen värikylläisiä ja kirjavia julkisivuja. Vihreät värit toistuvat ikivihreässä maanpeittoerennassa.

Kuva 9. Sisäpihalla julkisivut ovat kasvillisuutta värikkäämmät ainakin huhtikuussa.

Kuva 10. Valettu turva-alusta tuo väriä näkymään, joskin kuluminen erottuu värikylläisessä ja vaaleahkossa pinnassa helpommin.

Kuva 11. Väritettyä pinnoitetta ja ikivihreää maanpeittokasvillisuutta puistonäkymässä.

Kuva 12. Alkukevät voi olla armoton vuodenaika rakennetun ympäristön värityksen suhteen.

Kuva 13. Turun Hepokullan koulu erottuu kylläisenä väriläiskänä maisemassa.

Kuva 14. Turun Halisissa Cygnaeuksen päiväkodin julkisivu sulautuu taivaan väriin niin aurinkoisena kuin pilvisenä päivänä ja jatkaa avaran peltomaiseman vaikutelmaa.

Kuva 15. Tuurenpihlajien syksyiset lehdet toistavat päiväkodin ikkunanpuitteiden ja ovien tummanoranssia väritystä ja tuo ympäristöön lisää väriä puiden kasvettua.

5.3 Rakennusosien, varusteiden ja välineiden vakiovärit

Ulkotilan varusteiden ja välineiden väryksessä toistuvat useimmiten tietyt vakiovärit kuten RAL 7024 (grafiitinharmaa), RAL 6005 (sammalenvihreä), mustanvihreä (RAL 6012), RAL 9005 (musta), RAL 9006 (valkoinen alumiini (eli keskiharmaa)), RAL 7037 pölynharmaa, RAL 7016 (antrasiitinharmaa), sinkityn teräksen tai pellin väri. Vanhemmissa kohteissa tummanruskea (RR 32) ja vaaleanharmaa ovat olleet tavanomaisia värejä tummanvihreän/sammalenvihreän lisäksi.

Vuosituhanneen vaihteen aikoihin yleistynyt grafiitinharmaa ja antrasiitinharmaa ovat nykyisin hyvin yleisiä välineiden ja varusteiden värejä. 2000-luvulla grafiitinharmaa yleistyi myös ikkunanpuitteiden ja ovien värinä valkoisen (RAL 9010), mustan ja tummanruskean rinnalle. Monet valmistajat mahdollistavat tuotteillaan tilauksesta muitakin värejä kuin vakiovärejä, joskin vakiovärit ovat yleensä halvempia.

5.4 Suuret ja pienet väripinnat

Värin pinta-alan koko vaikuttaa suuresti siihen, miten se koetaan. Musta väripinta voi tuntua pienemmältä kuin samankokoinen valkea väripinta, joka heijastaa valoa rajojensa ulkopuolelle mustan absorboidessa sen sisäänsä. Vaalea tila tuntuu usein avarammalta kuin tumma. 2010-luvulta mustat julkisivut ovat tulleet Suomessa suosituiksi etenkin pientaloissa ja vapaa-ajanasunnoissa. Mustat talot sulautuvatkin hyvin metsäiseen maisemaan tai saaristomaisemaan erottumatta liiaksi ja musta usein korostaakin kasvillisuuden väriä, pois lukien ehkä tummimman sävyinen kasvillisuus. Mustien tai tummien julkisivujen kanssa samaan pakettiin tulisi luonnollisesti kuulua varjostavat (lehti)puut tai varjostavat rakenteet rakennuksen eteläpuolella, jotta tummat rakennukset eivät kuumenisi liiaksi kesähelteillä. Mustat julkisivut ovat ennen 2010-lukua olleet Suomessa harvinaisia, tummia julkisivuja taas ollut useissa vanhoissakin rakennuksissa. Tuolloin rakennukset eivät kuitenkaan olleet niin korkeita kuin ne nykyisin saattavat olla. Myös perinteinen punamullan, etenkin faluninpunaisen värinen rakennus sulautuu usein maisemaan siitä huolimatta, että punainen on vihreän vastaväri. Se kun on murrettu sävy ja valoisuusasteeltaan samankaltainen kuin puiden lehvästö. Etäämmältä katsottaessa sävyjen väliset kontrastit hälvenevät ja valoisuusasteen kontrastit säilyvät. Jos esimerkiksi ovien ja ikkunoiden puitteet, nurkkalaudat tai muut somisteet ovat vaaleita, erottuvat ne kauempaakin. (Fridell Anter & Svedmyr, 2004, ss. 24, 62, 64)

Kun pinnan mittakaavaa kasvatetaan suurempiin julkisivuihin, alkaa vaikutelma koosta jossain kohtaa vaihtua toisin päin vaalean sulautuessa taivaaseen paremmin kuin mustan. Suuret ja korkeat tummat pinnat voivat tuntua helposti päälleikäyiltä, ainakin jos niitä ei ole kasvillisuudella pehmennetty tai aukotuksella tai rytmytyksellä palasteltu koettavaksi pienemmissä osissa kerrallaan.

5.5 Värin ja materiaalin suhde

Valoa, väriä, muotoa ja materiaalia on vaikea käsitellä toisistaan irrallisina asioina. Karkea tai röpölöinen pintastruktuuri muodostaa se pienenpieniä kumpuja ja painanteita ja painanteisiin lankeavan varjon takia karkea pinta vaikuttaa tummemmalta kuin saman värinen sileä pinta (Fridell Anter & Svedmyr, 2004, s. 50). Värin ja pintamateriaalin yhteisvaikutus siihen, miten likaiselta jokin pinta vaikuttaa onkin mielenkiintoinen. Miten likaantumiseen tulisi suhtautua, kun pinnoilta toivotaan pitkää huoltoväliä? Valkeissa pinnoissa lika erottuu selkeämmin. Yksi strategia on valita pinnan sävy oletetun lian mukaan, jolloin pinta on ”likaisen värinen”

suunnitellusti alusta asti ja lika ei siitä juurikaan erotu. Värisävy voi samalla henkiä myös maanläheisyyttä. Tällä saattaa toki olla myös ankeuttavaa vaikutusta, kokonaisuudesta ja rinnastuvasta värimaailmasta riippuen. Monen materiaalin ominaisväri on käsittelemättömänä tai patinoituneena sellainen, että se ikääntyessään muuttuu maanläheiseksi. Toinen strategia on valita sävy, joka on selkeästi ”jonkin värinen”, mutta siinä määrin murrettu, että kuluminen ja likaantuminen ei merkittävästi muuta vaikutelmaa väristä. Kolmas strategia on valita sellainen pintamateriaali, johon lika ei niin helposti tartu. Täten vaaleat ja värikylläiset sävyt pysyvät vaaleina ja värikylläisinä melko pitkään, kunnes ajan myötä hieman haalistuvat tai kunnes maalipinta tai muu pintakäsittely kuluu tai rikkoutuu.

5.6 Vaihtelevat värit maisemassa

Aurinkoisena lumisena talvipäivänä kellertävä auringonvalo saa varjot hangella näyttämään violetin sävyisiltä. Varjot sinistyvät sitä mukaa kun aurinko painuu alemmas ja sen valo saa lämpimämmän oranssin sävyjä. Tällaisten havaintojen siivittämänä Goethe koki, että Newtonin teoria värien synnystä valonsäteiksi kiteytettynä matematiikkana ei vastannut riittävästi sitä esteettistä kokemusta, joka hänellä oli värien ja vastavärien ilmenemisestä. (Arnkil, 2021, s. 21; s. 196)

Kun värit maisemassa vaihtelevat päiväsaikaan näin paljon jo valkeaksi miellettyssä lumihangessa, miten niiden vaihtelusta voi saada kattavaa käsitystä vuoden kierron mittaan? Ihmisen aistein ja muistikuvin, täysin kattavasti, se ei liene mahdollista. Värimaailman vaihtelun suuret linjat on kuitenkin mahdollista ja suositeltavaa huomioida. Kasvukauden tai pelkän kukinnon väriin keskittyminen jättää ison osan vuodenkierrosta huomioimatta, jollei kasvillisuuden kiinnostavuutta vuoden mittaan pyri optimoimaan, paitsi eri aikaan kukkivalla kasvillisuudella, myös muilla tekijöillä.

Perennoihin erikoistunut maailmankuulu vihersuunnittelija Piet Oudolf kehottaa opettelemaan rakastamaan ruskeaa, sillä sitähan talvisin Pohjois-Euroopassa on tarjolla. Oikeastaan hän arvottaa kasveja ensisijaisesti niiden muodon ja rakenteen perusteella, onko niistä hyviksi talventörröttäjäksi, pysyvätkö ne kohtuullisen siististi muodossaan vielä pakkasten tullen. Värit ovat toissijainen, vaikkakaan ei mitenkään vähäpätöinen, juttu. Miten eri kasvilajien kukintojen muodot ja värit ovat suhteessa toisiinsa. Oudolfin tyylin kuuluu myös runsas koristeheinien käyttö ja ne muodostavat usein ”välittäjäaineen” kukintojen välille tarvittaessa pehmentämään väririnnastuksia. (Piper, 2018)

Talvipuutarha viittaa yleensä rakennuksen lasitettuun huoneeseen tai kasvihuoneeseen talon yhteydessä. Yhtä lailla se voi viitata puutarhaan, jossa on erityistä nähtävää myös talvella tai kasvukauden ulkopuolella. Etenkin Britanniassa on useita puutarhoja, joissa on nähtävää vuoden ympäri. Yksi upeimpia puutarhojen talviväriytykseen erikoistuneita puutarhoja on esimerkiksi Norfolk ja Suffolkin rajalla Englannissa sijaitseva Bressingham Gardens, jonka tummanvihreät pylväsmarjakuuset ja muut havut sekä valkeat koivunrungot luovat näyttävän kontrastin kirkkaan punaisina ja keltaoransseina hohtaville kanukoille ja valko- ja keltasalaville.

On kuitenkin sanottava, että usein kasvien talviaikaista kiinnostavuutta esittelevät valokuvat ajoittuvat tosiasiaissa myöhäiseen syksyyn tai alkutalveen, jolloin pihlajissa ja monissa pensaissa on vielä marjoja, nurmikko on edelleen vihertävää, vaikkakin mahdollisesti kuuran peitossa, myöhäisimmissä kukkijoissa saattaa vielä nähdä kukintoja ja perennojen lehdistä ja heinissä esimerkiksi kellertävää väriä ja talventörröttäjät törröttävät vielä edukseen. Lumipeitteen myötä maisema muuttuu aivan toisenlaiseksi. Tosin Etelä-Suomessa lumipeite yhä harvemmin on pysyvä ja sulaessaan paljastaa armottomammin sen, minkä on aiemmin alleen kätkenyt. Pidemmälle talvea ja kevättä kohti mentäessä marjat on syöty, mätää tai pudonneet, nurmi ja heinäkasvit vaihtaneet väriä vaalean ruskeaksi, talventörröttäjät sojottavat epäsiistimmin, ovat laonneet tai leikattu. Hiekoitushiekkaa on joka puolella ja jäljelle jääneet lumikinokset jo likaantuneet. Sammal voi hohtaa edelleen vihreänä, jos ei ole lumen peitossa. Talvisena värinlähteenä sammaleet ovatkin alihyödynnetty resurssi, etenkin viettävillä tai vertikaalisilla pinnoilla. Sammaleiden käyttöä lienee rajoittanut niiden hidas kasvu ja leviäminen ja täten huono kaupallistettavuus. Nykyisen tietotaidon puitteissa tämän ei luulisi olevan kuitenkaan ylitsepääsemätön este. Sammalilla on ominaisuuksia, joille voisi kuvitella olevan käyttöä tulevaisuuden haastavammassa olosuhteissa myös rakennetussa ympäristössä, kun talvet käyvät märemmiksi ja kesien kuivuuskaudet pitenevät. Näitä ominaisuuksia ovat kyky yhteyttää verraten matalissa lämpötiloissa ja sitoa vettä sekä kyky kryptobioosiin eli kyvyn pysäyttää aineenvaihdunta ankarissa olosuhteissa, jolloin (toisin kuin putkilokasvit) sammalet sietävät kasvisolujen kuivumista (Pitkämäki, 2023). Kuivakan sammaleen väri ei ole välttämättä edustavimmillaan kesällä, mutta silloin on toki muu kasvillisuus vehreämpää.

Sammaleiden lisäksi jäljelle jää siis ikivihreät kasvit, varvut, koristeelliset oksat ja puunrungot (kuten tuohituomi, rusokirsikka ja männyn runko latvusta kohti) ja värikäsversoiset puut ja pensaat kuten kanukat ja osa salavista. Onkin harmi, että etenkin korallikanukka on osoittautunut lintujen avustuksella leviävän luontoon turhan hanakasti. Kyseessä ei ole pienen tilan pensas, ja värillään kunnolla erottuakseen harvahkokasvuisia pensaita tulee olla

useampia, mielellään massaistutuksena. Siitä huolimatta kanukat olisivat oikein käyttökelpoisia Turun savista maaperää sietävinä myös hulevesipainanteihin väriä tuomaan talviseen kaupunkimaisemaan. On ymmärrettävää, että halutessamme kasvillisuudelta väriä talvikauteen, tukeudumme muualta tuotuihin kasvilajeihin, sillä harvalla Suomessa luontaisesti esiintyvällä kasvilla on talvisaikaan erityistä huomionarvoista väriä. Kuitenkin luonnon moninaisuuden tukemiseksi luontaisesti esiintyvien kasvien painottaminen olisi suotavaa. Esteettisyyden ja ekologisuuden yhteensovittamisessa on haasteensa. Jos luonnon monimuotoisuutta ja kotoperäisiä lajeja hyödynnettäisiin suurempana massana, jäisi helpommin varaa myös kohdennetulle väri-ilottelulle.

Suomalaisessa viherrakentamisessa ruskea väri on yleistynyt kasvukaudellakin, karkeasti arvioiden vuosituhaten vaihteesta lähtien, myös männynkuorikatteen (tai vaaleamman ruskeana lehtipuunkuorikatteen) muodossa. Ilmiö liittyy siihen, että materiaalia on saatavilla ja puuteollisuuden sivuvirta on osattu tuotteistaa. Uudet istutusalueet voivat olla siten useamman vuoden pääsääntöisesti enemmän ruskean kuin vihreän värisiä. Tummanruskeaa on toki paljas kasvualustakin, muttei kovin pitkään ilman toimenpiteitä. Jos moni silmä on tottunut pitämään kuorikatteen lisäämistä antamaan istutusalueelle viimeistellyn ilmeen, voisiko samankaltainen laajempi muutos olla mahdollinen kuolleiden kasvien värin ja estetiikan arvostamisessa?

5.6.1 Syys- ja talvivärit

Viime vuosina ikivihreiden tuijien rinnalla suuressa suosiossa ovat olleet lehtipuista väritykseltään moninaiset rusokirsikat ja tuurenpihlajat. Rusokirsikassa viehättää vaaleanpunainen kukinta, loistavan punertava syysväri sekä koristeellinen rungon kaarna. Tuurenpihlajassa myös hehkuvan oranssi syysväri ja punaiset marjat tuovat vaihtelu värimaailmaan. Molemmat ovat kuitenkin kooltaan pienehköjä puita, eivätkä täytä suureksi kasvavien puiden maisemallista tai ekologista merkitystä. Toisaalta voimakas syysväri korostuu suhteessa vihreämpänä säilyviin lehtipuihin ja havuihin. Suomen luontaisista puista näyttävämmän syysvärin saavat metsävaahterat (kelta-oranssi-punainen), metsähaavat (keltainen), kotipihlajat (keltainen-punainen) ja tuomi (keltainen tai punertava). Näistä suurikokoisiksi puiksi kasvavat metsävaahtera ja metsähaapa. Näyttävän syysvärin pensaista harva on kotoperäinen. Näistä koiranheisi saa jokseenkin punertavan syysvärin. Talvikaudella kasvillisuuden väri on hyvin vähäeleistä: tummanvihreitä, ruskeita ja harmaita. Aurinkoisella säällä värit erottuvat paremmin, pilvisellä säällä maisema on usein lähes mustavalkoinen. Iltapäivän auringonsäteet saavat täysikasvuisten mäntyjen kaarnan hohtamaan kuparisena, mutta myös esimerkiksi kuivuneet lehdet tammen oksilla ja

syysshortensian kuivuneet kukinnot ovat erottuvat ujon vaaleanruskeina, mikä pilvisemmällä säällä jää huomaamattommaksi. (Luonnon)maisema voi olla ja usein onkin kaunis ja kuvauksellinen myös pelkistetyimmässä asussaan. Karu voi olla kaunis. Kun kuvaan lisätään rakennukset, kadut ja liikenne, maisema voi olla edelleen miellyttävä. Se kysyy kuitenkin laadukkuutta rakennetulta ympäristöltä, sen suunnittelulta, toteutukselta ja kunnossapidolta. Tämä joutuu koetukselle etenkin viimeistään lumen sulaessa maalis-huhtikuussa ennen kasvukauden alkua.

5.6.2 Värisuunnitelma

Vihersuunnitelman värimaailman hahmottamisen avuksi voi käyttää taulukkoa, jossa kasvien muuttuva väritys on merkitty vuodenkierron mukaan (Kuva 16). Esimerkiksi palkki (tai pylväs), jonka väritys on jaettu kuukausien tai vuodenaikojen mukaan, on nykyään melko suosittu esittämistapa kasvillisuuden väriä esittävässä puutarhakirjoissa. Usein esitystapa on myös vuosikellon muodossa, jolloin palkit on taivutettu ympyrän kaariksi tai kehiksi. Suunnitelman kokonaisuuden hahmottaminen helpottuu, kun käytettyjen kasvien erilainen kasvukausi, kukinta-ajat, kukintojen tai marjojen väritys, syysväritys ja talviväritys ovat selkeästi hahmotettavissa allekkain esitettyinä väripalkkeina tai toisiinsa rinnastuvina ympyrän kehinä. Näin kasvillisuuden värityksestä on myös helpompi kommunikoida asiakkaan tai muiden alojen suunnittelijoiden kanssa.

päässä toisistaan. Turun Linnakaupungista ja sen läheisyydestä löytyi neljä värimaailmaltaan erilaista, mutta muuten riittävän samanlaista kohdetta, jotka kaikki muodostivat omanlaisensa kokonaisuuden.

6.1 Havainnointitutkimuksen kohteiden esittely

Kohteet on merkitty kartalle kuvassa 17. Niistä 3 on rakennettu viimeisen 10 vuoden sisällä, kaksi sijaitsee alueella, joka oli osin vielä rakenteilla. Yksi kohteista edustaa vanhempaa rakennuskantaa, mutta kuitenkin modernistista arkkitehtuuria 1950-luvulta. Se sijaitsee Portsan kaupunginosassa, joka on tunnettu vanhoista 1900-luvun alkuvuosina tai alkupuolella rakennetuista puutaloyhtiöistään. Nämä rajattiin tarkoituksella havainnoitavien kohteiden ulkopuolelle, jotta huomio ei liiaksi kiinnittyisi muotoon värin kustannuksella.

Kuva 17. Kohteet on merkitty kartalla punaisella ja havainnointitutkimuksen reitti keltaisella värillä (Google, n.d.).

6.1.1 Kohde 1, Harppuunakortteli

Harppuunakortteli (Vallihaudankatu 1/ Satamakatu 31) on nuolenpään muotoinen kortteli, hiljattain valmistunut kohde, jonka yksi kulma oli havainnointitutkimusretken aikaan vielä rakenteilla. Tämä ei haitannut havainnointia, sillä rakennustyöt eivät näkyneet tai kuuluneet muuten valmiille kansipihalle. Korttelipiha valmistui kokonaisuudessaan kesällä 2021 ja oli havainnointiretken ajankohtana siten melkein 2-vuotias. Istutetut puut olivat siten vielä pieniä. Harppuunakorttelin talojen kansipihan puoleiset julkisivut ovat keskenään erivärisiä ja värikkäitä, vaaleahkoja ja monet ”pastellinsävyisiä”. Kadun puolen julkisivut ovat vaaleita, joskin sisäpihan värit näkyvät jostain kulmista myös kadulle. Kansipihan keskellä sijaitseva korttelitalo on muodoltaan hieman risteilyaluksen savupiippua muistuttava rakenne, jonka verhoilu on lehtikuusesta tai vastaavasta harmaantuneesta puusta ja joka muodostaa yhdeltä sivultaan kansipihalle ikään kuin rinteen. (Harppuunakorttelin on rakennuttanut Merimieseläkekassa.) Kansipihan sekä Nuolenpään pohjan pienen aukion, Itämaanportin aukion, kasvillisuuteen on panostettu keskivertoa huomattavasti enemmän. Esimerkiksi perennaa on paljon. Kansipiha on kaavoitettu yleiseksi alueeksi, joskin sille johtaviin portaikkoihin oli kiinnitetty vain asukkaiden käytössä olevasta yksityisalueesta kertovia kylttejä. Harppuunakortteli sijaitsee Turun linnan naapurissa ja monesta kohtaa on näkymä Turun linnaan. Kuvat 18–25 esittelevät Harppuunakorttelia eri vuodenaikoina ja eri kuvakulmista.

Asemakaavamerkinnät ja määräykset (Kaava 853 19/2012):

Rakennussuunnittelussa on kiinnitettävä erityistä huomiota sopeutumiseen arvokkaaseen kulttuuriympäristöön. Rakennusten tulee julkisivujen perusratkaisun, värityksen, kattomuodon, materiaalin sekä aukotuksen periaatteiden suhteen muodostaa arvokkaalla tavalla paikan erityispiirteisiin ja maisemaan sopiva yhtenäinen ryhmä. Rakennusluvasta on kuultava kaupunkikuvaneuvottelukuntaa tai vastaavaa toimielintä. Piha-alue tulee suunnitella yhtenäisesti tonttijaosta riippumatta. (Piha)kannen päällä olevat alueet istutetaan soveltuvin osin ja niiltä osoitetaan leikkiä ja oleskelua varten tarvittavat alueet. Kanteen tulee tehdä vähintään kuusi aukkoa maaperään istutettuja puita varten. Julkisissa ja yksityisissä ulkotiloissa on kiinnitettävä erityistä huomiota pintojen, kalusteiden ja istutuksien korkeaan laatuun sekä ympäristön viihtyvyyteen. Korttelialueiden rakentamattomista osista vähintään 2/3 on istutettava nurmikolla, pensaille ja puilla. Ulkotilojen tulee olla avoimia ja

kaikkien ikäluokkien saavutettavissa. Ulkotilat ja piha-alueet on varustettava vesiaiheilla.

Kuvat 18. Harppuunakortteli Linnankadun ja Vallihaudankadun risteyksestä katsottuna.

Kuva 19. Harppuunakorttelia junaradalle päin.

Kuva 20. Kansipihan julkisivujen, rakenteiden, välineiden ja pinnoitteen väritystä talviasussa.

Kuva 21. Harppuunakorttelista on näkymä Turun linnaan.

Kuva 22. Pihakannen varusteiden väritystä.

Kuva 23. Punainen keidonurmipinnoitteinen juoksurata on hallitseva elementti.

Kuva 24. Vaaleankeltainen julkisivu ennen kasvukautta huhtikuussa ja kesäkuussa.

Kuva 25. Harppuunakorttelissa on paljon perennakasvillisuutta.

6.1.2 Kohde 2, Linnanfältti

Linnanfältti (Amiraalistonkatu 10/ Raitiokuja 4) on moderni puutalokaupunginosa Harppuunakorttelin naapurissa. Sen uudisrakentaminen aloitettiin 2017 ja alue on valmistunut pääosin 2020–2021. Alueella on vaalean- ja tummanruskeita, tiilenpunaisia ja kirkkaamman ja vaaleamman keltaisia julkisivuja. Sekä yksi valkea rakennus, jossa on tehostevärinä kirkkaan oranssia. Valittu kohde on rakennusten ympäröimä korttelipiha. Turun

rakennusvalvonnan henkilökunnan tietojen mukaan kaavoittajan tarkoituksena oli, että alueen värimaailman olisi tullut olla toteutunutta vaihtelevampaa, kun alueella nyt on samoja värejä, jotka toistuvat. Kuvat 26–28 esittelevät Linnanfältin kohdetta eri vuodenaikoina ja eri kuvakulmista.

Asemakaavamerkinnät ja määräykset (Kaava 853 5/2006):

Uudisrakennuksissa tulee olla kortteleittain yhtenäinen kattomuoto, -materiaali ja -kulma sekä rakennustyyli (tämä kortteli). Julkisivumateriaalina on käytettävä puuta (sokkelia lukuun ottamatta). Rakennusten tulee sopeutua korkeusasemien, muotojen, mittasuhteiden, aukotuksen ja värityksen puolesta korttelin yleisilmeeseen ja lähimpiin suojeltaviin rakennuksiin (viereinen kortteli).

Kuva 26. Linnanfältin kohde talviasussaan

Kuva 27. Sisäpihan leikki- ja oleskelualue huhtikuussa.

Kuva 28. Linnanfältin kohteen sisäpiha kesäkuussa.

6.1.3 Kohde 3, Turun Kontu

Turun Konnun (Annankatu 2/ Puutarhakatu 46) taloyhtiöön kuuluu 3 keskenään eriväristä 1951 valmistunutta 4-kerroksista kivitaloa. Julkisivujen päävärit ovat vaaleat: vaaleanvihreä, persikka ja keltainen. Sisäpihalla on paljon täysikasvuisia isokokoisia puita. Kaavamääräyksissä ei ole mainintaa värimaailmaan liittyvistä asioista. Kuvat 29–32 esittelevät Annankatu 2:n Turun Kontua eri vuodenaikoina ja eri kuvakulmista.

Kuva 29. Turun Konnun sisäpiha talviasussaan.

Kuva 30. Puutarhakadun katunäkymää huhtikuussa (a) ja kesäkuussa (b).

a)

b)

Kuva 31. Turun Konnun Puutarhakadun puoleinen istutusalue.

Kuva 32. Kohde kuvattuna Hansakujan suunnasta (Google, n.d.).

6.1.4 Kohde 4, Herttuankulma

Herttuankulman alueen rakennuksissa on kaikissa tiiliverhoilu parkkihallia lukuunottamatta. Valittu kohde on kansipiha taloyhtiöiden Herttuankulman Kornetin ja Trumpetin kohdalla (Malin Trällin kuja 1 ja 3). Sen ympäröivissä rakennuksissa on käytetty vaaleaa hiekkatiiltä ja

toisessa tummanruskeaa tiiltä. Ympärillä on myös punatiilisiä ja vaaleamman ruskeita tiiliverhoiltuja rakennuksia. Kohde on valmistunut 2021. Kansipihalle ei ole istutettu puita vaan pensaita. Katupuiksi istutetut kaksi pihlajaa ovat kansipihan läheisyydessä ja kasvaessaan niiden latvukset tulevat näkymään kansipihan leikkialueelle, joskaan eivät nouse korkealle. Kuvat 33–39 esittelevät Herttuankulmaa ja sen valittua kohdetta eri vuodenaikoina ja eri kuvakulmista.

Asemakaavamerkinnät ja määräykset (Kaava 853 27/2013):

Rakennusmateriaaleilta vaaditaan korkeatasoisia laatuominaisuuksia. Yhdessä korttelissa ei saa olla kahta julkisivusommitelultaan samanlaista rakennusta. Rakennusten julkisivuissa sommitelmien erilaisuuden lisäksi pitää kiinnittää huomiota myös muuhun keskinäiseen vaihteluun, esimerkiksi julkisivumateriaalien, värityksen ja yksityiskohtien osalta. Monotonisia julkisivuja, näkyviä elementtisaumoja, laajoja kattamattomia pysäköintialueita ja yhtenäisiä parveketorneja ei sallita. Asukkaiden käyttöön on osoitettava viihtyisää ja laadukasta, leikkiin sekä oleskeluun soveltuvaa piha- tai kattoterassialuetta, jolle on esteetön yhteys asuinrakennusten porrashuoneista.

Kuva 33. Herttuankulman asuinalue on tiiviisti rakennettu.

Kuva 34. Kohteen kansipiha kadulta nähtynä (a) talviasussaan ja (b) kesäasussaan.

a)

b)

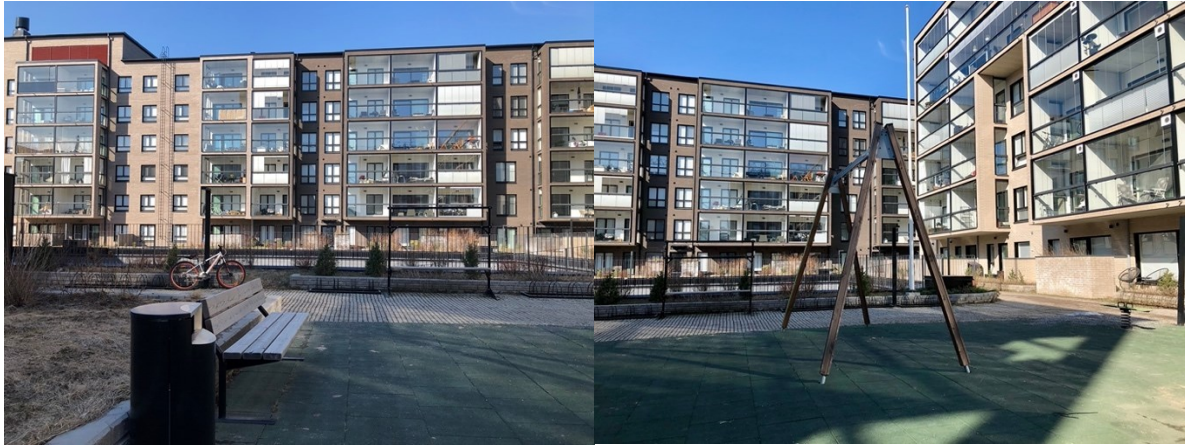
Kuva 35. Kohteen sisäpiha ja kansipiha talviasussaan.

Kuva 36. Herttuankulman julkisivujen ja kasvillisuuden keväistä värimaailmaa.

Kuva 37. Sisäpihan väritystä keväällä.

Kuva 38. Leikki- ja oleskelualueen väriläiskänä keväällä on liukumäki.

Kuva 39. Herttuankulman kohde kesäkuussa kasvillisuuden vihertäessä.

6.2 Toteutus

Kyseessä on havainnointiin liittyvä tutkimusmenetelmä: koottiin ryhmä, joka havainnoi valittuja kohteita kävelyretkellä. Havainnointitutkimusretken reitti ja kohteet kartalla on esitetty kuvassa 19. Retken aikana havainnoitiin ja arvioitiin rakennetun ympäristön värimaailmaa ja vastattiin laaditun kyselylomakkeen kysymyksiin. Laaditussa lomakkeessa (Liite 1) oli kysymyksiä havainnoinnin, arvioinnin ja keskustelun tueksi ja täytetyt kyselylomakkeet ovat osa tutkimusaineistoa. Värien sanallinen kuvailu on aina epätarkkaa ja toisinaan myös monitulkintaista. Kohdassa, jossa kohdetta tuli kuvailla muutamalla sanalla, tuli sanalle antaa selvennykseksi positiivinen, neutraali tai negatiivinen arvo. Lisäksi joihinkin kysymyksiin vastaaminen edellytti muutoksen kuvittelua - värimaailman kuvittelua toisenlaisissa olosuhteissa tai värityksen vaihtamista. Kyselyssä pyrittiin siis sanallistamaan havaintoa (tai mielikuvaa) ja tunnetta havainnosta.

Kohteiksi valikoitui neljä värimaailmaltaan erilaista, mutta sijainniltaan läheistä taloyhtiökohdetta Turun Linnakaupungin alueella tai lähistöllä. Kaikki kohteet olivat

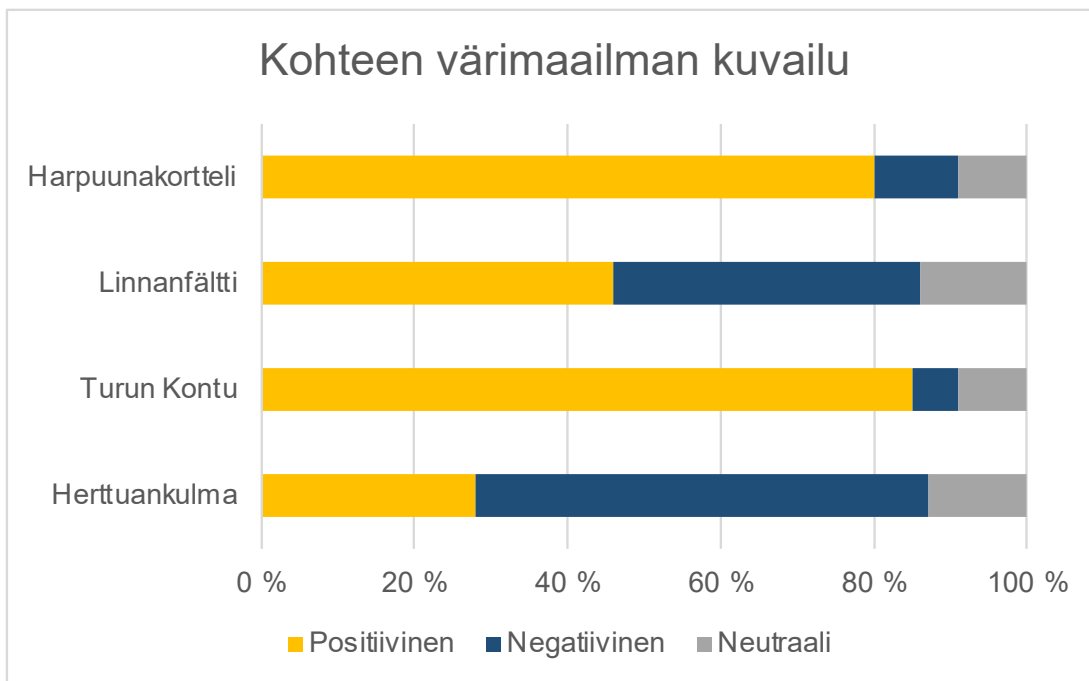
taloyhtiöiden sisäpihoja, joissa asukkaiden on mahdollisuus viettää aikaa. Näin myös ryhmäläisten oli helpompi rauhassa keskittyä värimaailman havainnoimiseen ja sen kirjaamiseen. Kieltämättä värit ja olosuhteet katukuvassa poikkesivat osassa kohteista hieman sisäpihan värimaailmasta.

Havainnointiretkiä järjestettiin kaksi, ensimmäinen huhtikuussa (14.4.2023) ja toinen kesäkuussa 9.6.2023). Molemmat järjestettiin perjantai-iltapäivänä. Huhtikuussa lumi oli juuri sulanut ja päivä oli aurinkoinen. Kesäkuussa päivä oli myös aurinkoinen. Ryhmä oli sen kokoinen, keväällä 7 ja kesällä 10 henkilöä, että sen kulkemisesta taloyhtiöiden alueella ei koitunut mainittavaa haittaa ja keskustelu oli mahdollista. Taloyhtiöiden isännöitsijöiltä pyydettiin lupa vierailla taloyhtiön piha-alueella. Ryhmän jäsenistä puolet oli mukana molemmilla kerroilla. Ryhmään pyrittiin saamaan henkilöitä, jotka koulutuksensa, ammattinsa tai harrastuneisuuden puolesta ovat kiinnostuneita arkkitehtuurista, rakennetusta ympäristöstä ja/ tai väreistä ja joiden voitiin olettaa osaavan sanallistaa ja analysoida havaintojaan värimaailmasta. Anonyymien kyselylomakkeiden vastauksissa taustatiedoksi ilmoitettiin arkkitehdin, maisema-arkkitehdin, hortonomin ja kuvataiteilijan koulutuksia tai ammatteja.

7 Tulokset

Kohteiden kuvailussa on poimittu kuvaukset, jotka ovat esiintyneet useammin kuin kerran. Lisäksi on poimittu joitakin yksittäisiä huomioita, jotka ovat tuntuneet tarpeellisilta nostaa esiin, tai kiteytetty keskustelussa heränneitä asioita. Useimmat niistä ovat parannusehdotuksia, sillä positiiviset huomiot tulivat enemmän ilmi muutaman sanan kuvailuissa (Kuva 40).

Kuva 40. Kohteen värimaailman kuvailu muutamalla sanalla ja sanojen arvottaminen.

Harpuunakortteliä kuvailtiin sanoilla:

raikas 8(+), valoisa/ vaalea 5(+), harmoninen 3(+), pirteä/eloisa 4(+), luonnonläheinen/ maanläheinen 3(+), kylmä 2(-).

Jotkut tutkimukseen osallistuneet kokivat välineiden ja roska-astioiden värit hieman häiritseväksi ja kokivat, että värikkäiden julkisivujen rinnalla välineet ja varusteet voisivat olla eleettömämpiä. Monia häiritsi erityisesti punainen juoksumatto, joka poikkesi muusta värimaailmasta, eräs muotoili asian niin, että se ei ollut liian silmiinpistävä ja oli myös niitä, jotka eivät maininneet sitä ollenkaan. Ulkokuntosalin sijainti paraatipaikalla parhaassa näkymässä Turun linnaan kummastutti erästä.

Linnanfälttiä kuvailtiin sanoilla:

tunkkainen 5(-), lämmin 4(+), ahdas 2(-), selkeä 2(+), raskas 2 (-), toistuva, tylsä, tasapaksu, monotoninen 6 (-) perinteinen, 3(+/0), voimakas, reipas, vahva 4 (+/0).

Eräs tutkimukseen osallistunut kiteytti vaikutelmansa seuraavasti: ”Läheisissä rakennuksissa kadun toisella puolen on samoja värejä, mutta ikkunanpuitteet ovat erilaiset, joten kokonaisuus toimii niissä paremmin. Ehkä puun väri tai hieman toinen sävy olisi hyväksi. Tällaisenaan tämä on vähän laitosmainen. Pienillä parannuksilla tästä olisi saanut tosi kivan.”

Eräs molempiin havainnointikertoihin osallistunut koki kohteen kesäkuussa kurjemmaksi kuin huhtikuussa, koska kasvillisuuden vihreä näytti kesällä sävyltään ruskeammalta. Kohde näytti hänestä jopa paremmalta ilman ennen lehtien puhkeamista. Hän arveli rakennusten voimakkaan värityksen ”syövän” vihreää sävyä, joten kasvien tulisi olla heleämmän vihreitä tai eri aikaan kukkivia kukkia tulisi olla enemmän.

Turun Kontua kuvailtiin sanoilla:

kodikas/ kotoisa 4 (+), rauhallinen 3(+), tasapainoinen 3 (+), yhtenäinen 3(+), raikas 3 (+), pehmeä 3 (+), miellyttävä 2 (+), söpö 2 (+), hempeä 2 (+), valoisa/ vaalea 5 (+/0).

Kohteen värimaailma koettiin pääosin miellyttävänä ja parannusehdotuksia ei alkuun herännyt.

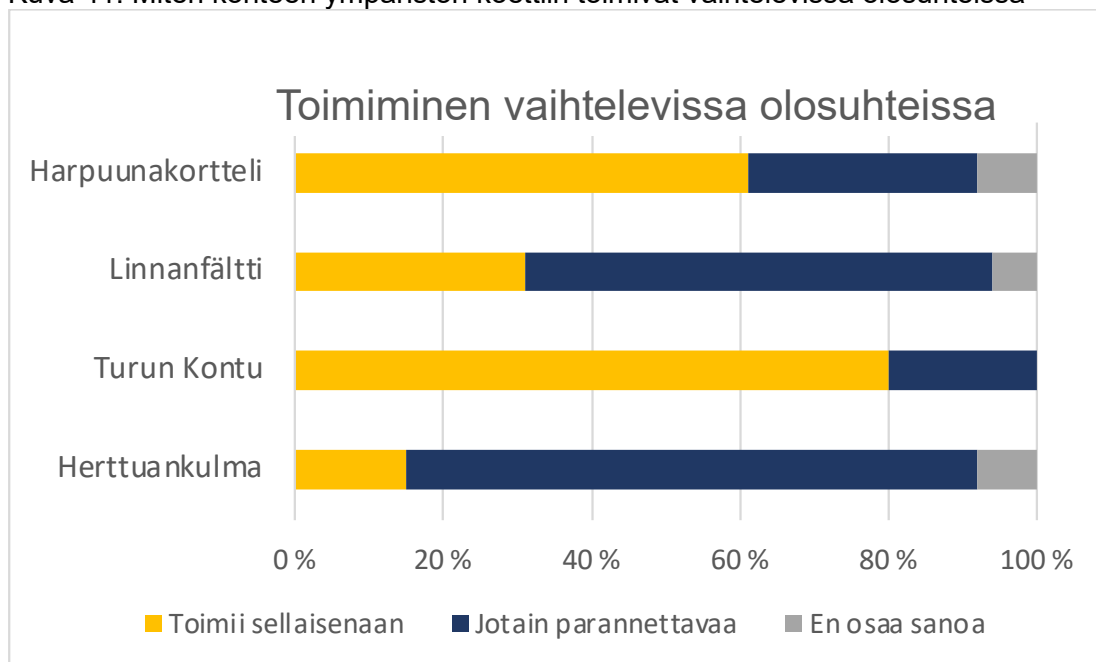
Herttuankulmaa kuvailtiin sanoilla:

kylmä 6 (-/0), kova 5(-), tunkkainen 2(-), ankea 3(-), ahdas/ ahdistava 2(-), urbaani 2(+), yllättävän miellyttävä 2(+), tyylikäs 2(+), levoton 2(-), tumma (+/-).

Herttuankulmasta monella melkein kaikilla ryhmäläisillä jonkinlainen ennakkokäsitys. Alue on uusi, osin vasta valmistumassa, mutta aluetta on jo julkisessa keskustelussa epäilty ja moitittu liian tiiviiksi. Kadut ovat verrattain kapean oloiset suhteellisen korkeiden ja melko tummien tiiliverhoiltujen kerrostalojen välissä. Kasvillisuutta on ainakin toistaiseksi vähänlaisesti. Keskustelussa alue vertautui monen mielestä New Yorkiin tai Lontooseen ja suurkaupungin henkeen. Katutasoon verrattuna arvioinnin kohteena oleva valmis kansipiha katutasosta ylempänä oli monelle positiivinen yllätys. Eräs tutkimukseen osallistunut koki omaksi hämmästykseksensä pitävän kohteen värimaailmasta erittäin paljon.

Valo- ja sääolosuhteet vaihtelevat Suomessa merkittävästi vuoden- ja vuorokaudenaikojen mukaan. Havainnointitutkimuksessa kysyttiin, kokivatko osallistujat ympäröivän rakennetun ympäristön värimaailman hyvänä sellaisenaan vai voisiko sitä jotenkin parantaa toimimaan vaihtelevissa olosuhteissa (Kuva 41). Lisäksi tuli arvioida kohteen värityksen sopimista ympäröivän maiseman värimaailmaan (Kuva 42) sekä julkisivuvärityksen onnistumista (Kuva 43).

Kuva 41. Miten kohteen ympäristön koettiin toimivat vaihtelevissa olosuhteissa

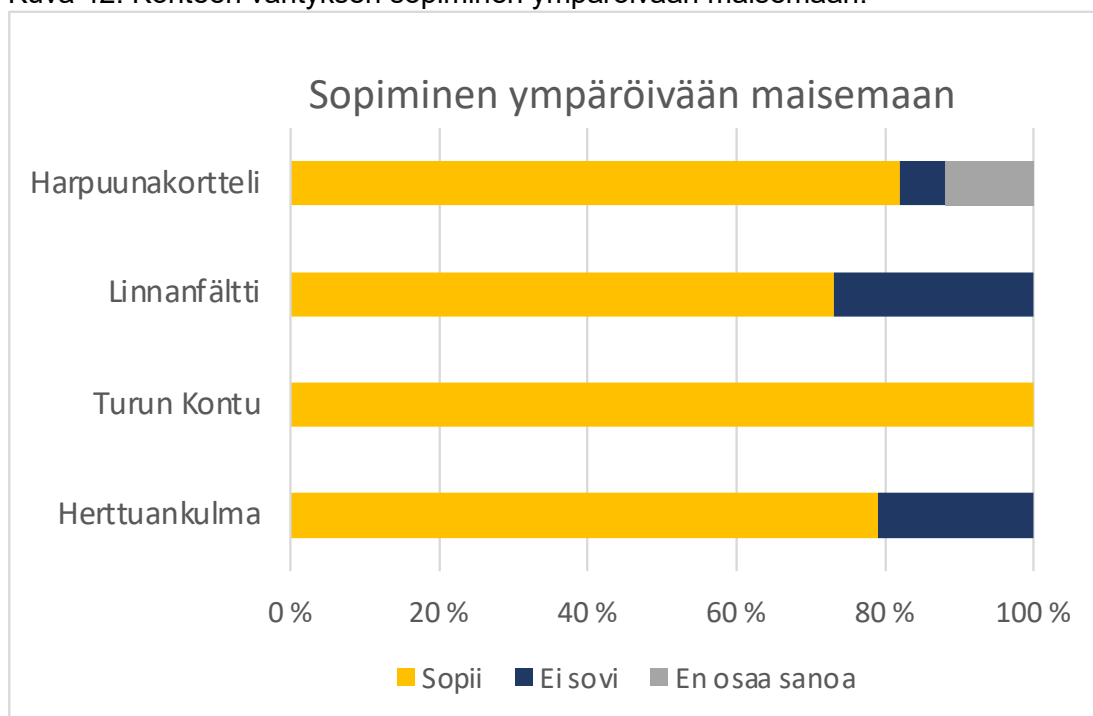
Harpuunakorttelista eräs osallistuja koki, että kohde toimii hyvin, johtuen vaihtelevasta väriskaalasta, jolloin eri rakennukset korostuvat eri aikoina. Moni uskoi kohteen värimaailman toimivan kaikkina vuodenaikoina. Eräs koki värien tuntuneen keväällä kirkkailta, mutta kesällä kun valoa oli vähän enemmän, näyttivät ne vähän sammuneilta. Hän toivoikin enemmän väriä istutuksiin.

Linnanfälttiä eräs tutkimukseen osallistunut piti kohdetta hyvänä sellaisenaan: ”Värit ovat elävät myös lehdettömään aikaan ja muistuttavat tyypillistä puutaloalueiden värimaailmaa.” Toinen lisäsi kirkkaiden ja vahvojen värien näkyvän myös harmaampina vuodenaikoina. Kolmas arveli kohteen olevan liian tunkkainen talvipimeään.

Eräs koki Turun Konnun julkisivujen väriytyksen tarjoavan sopivasti väriä ja pihan kuusten ja koivujen tuovan maisemaan väriä nurmikon lisäksi. Moni toivoi puiden lisäksi enemmän pienempää kasvillisuutta.

Herttuankulmassa eräästä osallistujasta tuntui varsinkin talvi/kevätaikaan siltä, että kylmät värit, eloton kasvillisuus ja ilman kylmyys tekivät kokonaisuudesta ankean ja kolkon. Toinen sanoi pitävänsä murretuista sävyistä, mutta koki muiden värien voivan tuoda jotakin lisää varsinkin synkempinä vuoden- ja vuorokauden aikoina. Kolmas toivoi lisää vihreyttä ja vehreyttä ja väreillä leikittelyä.

Kuva 42. Kohteen väriytyksen sopiminen ympäröivään maisemaan.

Poimintoja vastauksista Harpuunakorttelin osalta: ”Se ei mukaile, mutta sopii. Näkymät huomioitu tärkeimmiltä osin.”, ”Kyllä ja ei. Osa väreistä sointuu Turun linnaan hyvällä tavalla. Alue tuntuu vähän irralliselta muuhun kaupunkikuvaan nähden.”, ”Ei, ympärillä harmaata ja muita ”tylsii” värejä. Erottuu kuitenkin edukseen.”

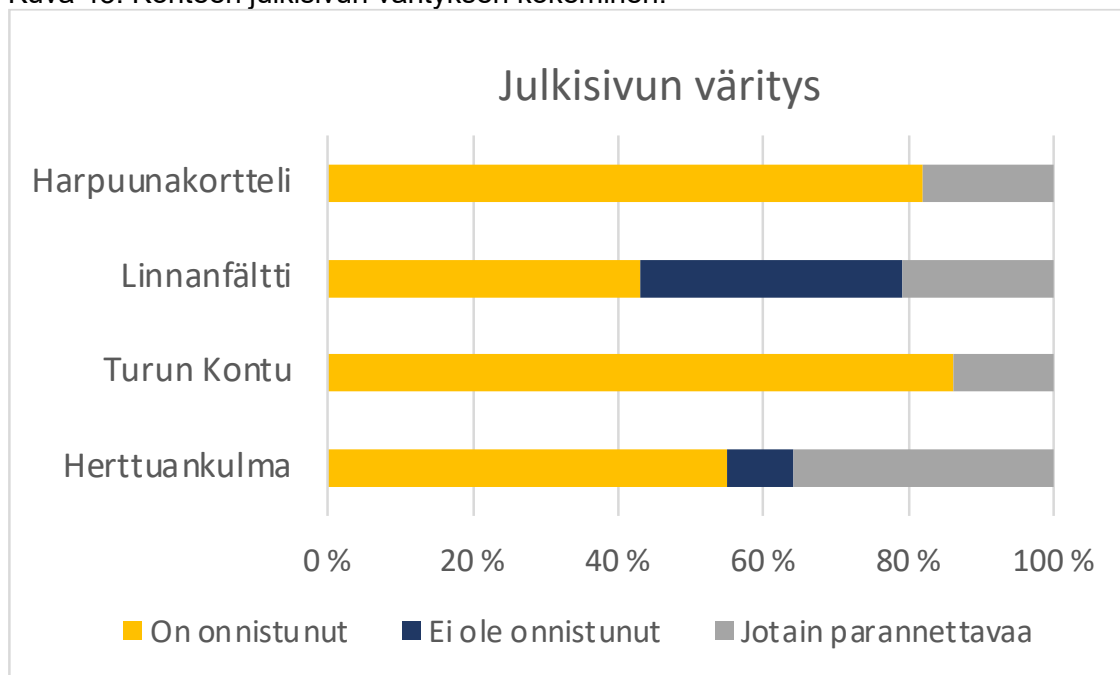
Poimintoja vastauksista Linnanfältin osalta: ”Ei, vanhan kiinnitys tuntuu tökeröltä.”, ”Juu, mutta ympäröivät samantyyppiset asiat toimivat paremmin.”, ”Sisäpihalta ei näy muualle. Sopii ympäröiviin rakennuksiin, mutta erottuu vahvasti.”, ”Sopii hyvin siniseen taivaaseen.”

Eräs osallistuja koki Turun Konnun kohteen sopivan ympäröivän puutaloalueen väriytykseen. Toinen koki sen sopivan ympäristöön, olevan rauhallinen, mutta tuovan kuitenkin väriä. Kolmas osallistuja muotoili: ”Sopii. Näitä värejä olemme nähneet kymmeniä vuosia. Tuntuvat oikeilta.”

Herttuankulmasta kysymys herätti seuraavia tuntemuksia ja jatkokysymyksiä: ”Kohteeseen tullessa tuntuu kuin tulisi eri maailmaan. Rakennusten korkeus korostuu sillä, että katualue

on kapea ja rakennukset lähellä toisiaan.”, ”Mihin ympäröivään maisemaan?”, ”Värit ovat hienot, alue luotaantyöntävä.”, ”No sopivat toisiinsa, mutta ovat rajuja.”

Kuva 43. Kohteen julkisivun värityksen kokeminen.

Havainnoista poimittuja huomioita ja ehdotuksia Harpuunakorttelin osalta: ”Aivan kaikki sävyt eivät sovi yhteen”, ”Harmaantunut puu ja harmaat ikkunanpuitteet sopivat yhteen”, ”Voisi olla voimakkaamman värinen”, ”Voisi olla värikäs myös kadulle päin”.

Linnanfältin voimakkaat värit jakoivat mielipiteitä. Toiset kokivat ne miellyttävinä, toiset tekivät seuraavia huomioita: ”Värit ovat hieman liian voimakkaat”, ”Harmaat puitteet ovat vähän ankeat”, ”Vähän on raskas näin kesällä”, ”Värit saisi vaihdella enemmän ja voisi olla raikkautta”, ”Ankeat värit, liian punakeltaista, liian kovia pintoja”. Tummanharmaat ikkunanpuitteet jakoivat mielipiteitä: kolmen mielestä toimivat hyvin (37 %), viiden mielestä olivat liikaa (63 %), vaaleampi harmaa tai muu sävy, esim. seinän väriset puitteet olisivat olleet paremmat, kysyttäessä tarkemmin 25 % piti olevasta värityksestä ja 75 % vaihtaisi ikkunanpuitteiden väriä.

Turun Konnulle kolme ehdotti värikkäämpiä parvekkeita, toiset taas pitivät valkeista/vaaleista parvekkeista. Kaikkien mielestä väripintojen mittakaava oli miellyttävä. ”Liuskekivi sokkelissa ja ovenpielissä maadoittaa”, koki eräs.

Tutkimukseen osallistuneista osa piti Herttuankulman kohteen puitteiden ja varusteiden mustaa väriä yhdistävänä tekijänä, joka sitoo eriväriset julkisivut yhteen. Eräs ajatteli, että

muuta väriä olisi voinut käyttää. Yhtä puhutteli vaalea tiili, mutta eivät tummemmat. Kaksi arvosti erityisesti vaihtelua tiilien ja saumauksien värien välillä eri rakennuksissa.

Pinnoitteet koettiin Harppuunakorttelissa yleisesti hyväksi, lukuun ottamatta edellä mainittua punaista keinonurmista juoksupolkua. Linnanfältin kohteessa osa koki kiveyksen ja muurien vaaleanharmaan värin yhtenäisyyden hyväksi vastapainoksi värikkäille julkisivuille, osa olisi vaihtanut värin toiseen. Muutama koki kontrastin vaaleanharmaan kiveyksen ja leikkialueen mustan turvalaatan välillä liian suureksi. Turun Konnun pinnoitteet ja varusteet havaittiin ikääntyneiksi, mutta se ei useimpia häirinnyt vaan moni mielsi sen sopivan vanhempaan kohteeseen. Toiset olisivat päivittäneet pinnoitteita. Herttuankulman tummanvihreät turvalaatat olivat erään osallistujan mielestä ankeat, mutta muutoin kohteen pinnoitteet koettiin valtaosin ihan sopiviksi. Muureihin ja istutusaltaisiin eräs osallistuja ehdotti pelkistettyä mustaa tai rimaa ja terästä.

Kasvillisuutta ja vaihtelevan tyyppistä kasvillisuutta toivottiin lisää erityisesti Herttuankulman kohteeseen. Eräs tutkimukseen osallistuva koki, ettei ruskea ole paras mahdollinen tausta kasvillisuudelle, koska se ei erotu riittävästi. Kausi-istutusten katsottiin tuovan lisäarvoa yleisesti, paitsi vähiten Harppuunakorttelissa, jossa kukkivaa perennaa oli verraten runsaasti. Linnanfältin kohteen koettiin hyötyvä erityisesti kausi-istutuksista tai värikkäästä kukkivasta kasvillisuudesta. Ikivihreän suhde lehtevään kasvillisuuteen koettiin kohteessa pääosin riittäväksi. Harppuunakortteliin moni toivoi hieman lisää havuja ja ikivihreää. Turun Konnussa täysikasvuiset puut miellyttivät yleisesti, mutta myös kerroksellisempaa kasvillisuutta pensaiden ja perennojen muodossa toivottiin.

8 Pohdinta ja johtopäätökset

Tulokset vaikuttavat samansuuntaisilta kuin luvussa 3.4 esitetystä yhteenvedosta tutkimuksista, joiden mukaan värin vaaleus ja kylläisyys olivat yhteydessä ilon ja yllättyneisyyden tunteisiin, tummat ja värittömät negatiivisempiin tunteisiin (Arnkil, 2021, s. 266–270). Joskin mainittakoon, että tummempien ja värittömämpiin sävyjen kohteen arvioinneissa oli enemmän hajontaa.

Vastauksissa Annankatu 2:n Turun Kontu oli selkeästi useimpien mielestä värimaailmaltaan onnistunut kokonaisuus. Vaaleahkot mutta värikkäät julkisivut koettiin sen verran miellyttäväksi, että pihan pinnat tai varusteet koettiin toissijaiseksi. Huomionarvoista on, että kohde oli ainoa, jonka pihapiirissä on täysikasvuisia puita. Toiseksi miellyttävimmäksi

värimaailmaltaan koettiin Harppuunakortteli, jonka julkisivut olivat vaaleahkoja ja vaihtelevan värikkäitä. Kasvillisuutta oli vastavalmistuneeksi kohteeksi runsaasti. Linnanfältin ja Herttuankulman kohteet jakoivat mielipiteitä. Linnanfältin värikkyys ja värivalinnat miellyttivät toisia, toisten mielestä väririnnastukset eivät olleet aivan onnistuneita. Herttuankulman maanläheiset värit ja suurkaupungin tuntu puhutteli osaa, mutta monen mielestä kokonaisuus oli myös kylmä ja kova. Kasvillisuuden volyymi korreloi kohteen koetun miellyttävyyden kanssa, joskaan tämän kyselytutkimuksen perusteella suhdetta ei voi väittää kausaaliseksi. Eniten myönteisiä arvioita sai kohde, jossa oli eniten kasvillisuutta ja vähiten kohde, jossa kasvillisuutta oli vähiten. Syksy mainittiin useimmin lempivuodenaikana rakennetun ympäristön värimaailmaa koskien, joten näyttävän syysvärin voidaan ajatella olevan eduksi kasvivalintoja tehdessä, muitakaan vuodenaikoja toki unohtamatta.

Kuriositeettina mainittakoon, että vastaajien joukossa oli yksi punavihersokeaksi esittäytynyt henkilö. Mielenkiintoista kyllä, hänen arvionsa kohteiden värimaailman miellyttävyydestä ei merkittävästi poikennut toisten arvioista. Yksittäisen tapauksesta ei voi kuitenkaan vetää johtopäätöksiä. Se, onko värinäöltään poikkeavien ja värinäöltään normaalien kokemuksessa rakennetun värimaailman miellyttävyydestä merkittävää eroa, voisi olla kiinnostava jatkotutkimuksen aihe.

Kuten luvussa 2.2 mainittiin, ei tämän tutkimuksen tulosten pohjalta voi laatia selkeää ohjeistusta esteettistä hyvinvointia lisäävän värimaailman luomiseksi, sillä kohteet ovat yksilöllisiä kokonaisuuksiaan. Joitain vihjeitä tai suuntaviivoja on kuitenkin mahdollista löytää. Lisäksi mietityttävät ne lukuisat muut Turkuun ja Suomeen hiljattain rakennetut kohteet, joiden värimaailma ja julkisivumateriaalit ovat samankaltaisia kuin kyselyn värimaailmaltaan vähiten miellyttäväksi koetussa Herttuankulman kohteessa. Tiiliverhoiltuja kerrostaloja tummanruskean, punaruskean, tummanharmaan ja tummemman ja vaaleamman harmahtavan ruskean väreissä, ikään kuin syleilläkseen ja korostaakseen juuri pimeämpien vuodenaikojen eleetöntä väripalettia. Jakaisivatko ne mielipiteitä yhtä lailla vai onko kyse kasvillisuuden ja yksityiskohtien väryksestä ja toteutuksesta?

Niin rakentamiseen kuin viherrakentamiseen otetaan vaikutteita maailmalta, etenkin länsimaista. Rakennetun ympäristön värinkäyttöön vaikuttaa niin kotoinen perinteemme kuin globaalit trendit. Väri ja valo ovat yhtä ja niitä tulisi käsitellä yhdessä huomioiden pohjoisen sijaintimme etenkin muualta omaksuttuja ideoita ja vaikutteita soveltaessamme. Esimerkiksi New York on suunnilleen samalla leveysasteella Madridin kanssa, aavistuksen Barcelonasta ja Istambulista etelään. Suomen leveysasteilla ongelma harvemmin on kesän valo vaan lähinnä talvikauden pimeys, marraskuinen ja maaliskuhuhtikuinen värittömyys. Itsestään

selvien asioiden sisäistäminen ei välttämättä ole niin syvää, etteikö se joskus unohtuisi. Ainakin itseäni joudun muistuttamaan asiasta aika ajoin suunnittelutyössä. Miten saada aikaan sopivasti valoa ja/ tai värikylläisyyttä pimeään ja harmaan kauden keskelle olematta liian räikeä ja keinotekoisen oloinen, miten hämäryys ja keinovallo vaikuttavat väritykseen.

Puutarha-alan kirjallisuudessa ja verkkojulkaisuissa keskitytään usein kukintojen väriin. Lehtien väritystä korostetaan silloin, jos lehdet ovat jollain tapaa poikkeavat kuten kirjolehtiset, punertavat tai vaaleat tai jos kasveilla on erityisen näyttävä syysväri. Näiden pohjalta suunnittelija voi valita mieleisensä yhdistelmät. Mieleisekseen koettuja yhdistelmiä tulee usein käytettyä useampiin kohteisiin, joissa on samantapaiset kasvuolosuhteet – ja miksikä ei, erilaisia vaihtoehtoja kun on lukuisia. Äärimmäiset kasvuolosuhteet toki rajaavat mahdollisuuksia käytettävistä kasveista. Katse kannattaa kohdistaa kuitenkin kukkapenkkiä laajemmalle, jo ihan senkin takia, että esimerkiksi tekoäly kykenee tekemään jo ihan kelvollisia istutussuunnitelmia ainakin kukkapenkin mittakaavassa. Kasvillisuuden ja rakenteiden sovittaminen rakennetun ympäristön maisemaan vaihtuvine olosuhteineen ja erilaisine vaatimuksineen, paikan henki ja värimaailma huomioiden, on kuitenkin jo hieman vaativampi harjoitus. Ohjaa suunnittelijan tekemiä värivalintoja sitten omat tai asiakkaan mieltymykset, ympäröivien rakennusten väritys, välinekatalogin tuotteiden vakiovärit, jokin muu tai kaikki yhdessä, on eduksi joskus pysähtyä ja miettiä millä perusteella värivalintoja tekee ja ovatko ne parhaat mahdolliset juuri siihen kohteeseen ja eri vuorokauden- ja vuodenaikoina.

Lähteet

Lähteettömät kuvat ovat kirjoittajan omia.

Albers, J. (1991). *Värien vuorovaikutus* (2.painos). Vapaa Taidekoulu.

Alkuperäinen: (Albers, J. (1975). *Interaction of Color*. Yale University Press.)

Almeren kunta. (n.d.). *Regenboogbuurt* [kuva]. Haettu 7.4.2024

<https://www.almere.nl/almerebuiten/regenboogbuurt>

Arnkil, H. (2021). *Värit havaintojen maailmassa*. Aalto Yliopisto.

Chevreur, M.E., (1987). *The Principles of Harmony and Contrast of Colors and Their Applications to the Arts*. PA: Schiffer Publishing

Euroopan parlamentti. (n.d.). *Europarl-sivuston saavutettavuus*. Haettu 8.11.2023.

<https://www.europarl.europa.eu/portal/fi/accessibility>

Fridell Anter, K. & Svedmyr, Å. (2004). *Mikä talolle väriksi*. Kustannus Oy Hakkuri.

Google. (n.d.). [Katunäkymä osoitteessa 10 Kakistraat, Almere]. Haettu 6.4.2024 osoitteesta

https://www.google.com/maps/@52.392256,5.293833,3a,59.7y,219.71h,93.45t/data=!3m7!1e1!3m5!1sWwWQkyHQwyQlqaSWN7QEHQ!2e0!6shhttps:%2F%2Fstreetviewpixels-pa.googleapis.com%2Fv1%2Fthumbnail%3Fpanoid%3DWwWQkyHQwyQlqaSWN7QEHQ%26cb_client%3Dmaps_sv.tactile.gps%26w%3D203%26h%3D100%26yaw%3D176.92282%26pitch%3D0%26thumbfov%3D100!7i16384!8i8192?entry=ttu

Google. (n.d.). [Katunäkymä osoitteessa Hansakuja 5, Turku]. Haettu 7.4.2024 osoitteesta

<https://www.google.fi/maps/@60.4438811,22.2375852,3a,75y,39.61h,97.38t/data=!3m6!1e1!3m4!1saUjQLuLm2qtwblUMbBBthQ!2e0!7i13312!8i6656?entry=ttu>

Google. (n.d.). [Kohdenäkymä osoitteella Brumlebyn leikkipaikka, Kööpenhamina]. Haettu 7.4.2024 osoitteesta

https://www.google.com/maps/place/Brumleby+Playground/@55.7020719,12.5751206,3a,75y,90t/data=!3m8!1e2!3m6!1sAF1QipNjZ7Inbd4BgkTtdH9GFcPiATUbZM1_HO88N8xm!2e10!3e12!6shhttps:%2F%2Fh5.googleusercontent.com%2Fp%2FAF1QipNjZ7Inbd4BgkTtdH9GFcPiATUbZM1_HO88N8xm%3Dw86-h86-k-

no!7i3024!8i3024!4m11!1m2!2m1!1sbrumleby+lekparken+!3m7!1s0x465252fa38295555:0xd12e14da788b58c!8m2!3d55.7019234!4d12.5752208!10e5!15sChJicnVtbGVieSBsZWtwYXJrZW6SAQpwbGF5Z3JvdW5k4AEA!16s%2Fg%2F11c5xs8qtp?entry=ttu

Mattila, H. (2015). *Preferenssiutilitarismia, avointa arvokeskustelua vai yhdessä tekemistä? Vuorovaikutteinen ympäristösuunnittelu esteettisen hyvinvoinnin edistäjänä*. Teoksessa Haapala, A., Puolakka, K. & Rannisto, T (toim.). (2015). *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Bäckgren, N. (25.2.2024). Isä Meilahdesta keksi yksinkertaisen keinon, jolla Helsingin keskusta heräisi henkiin kertaheitolla. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000010113887.html>

Kandinsky, W. (1981). *Taiteen henkisestä sisällöstä*. Suomen Taiteilijaseura ry (Gummerus).

Land, E.H. & McCann, J.J. (1971). *Lightness and Retinex Theory*. Optica Publishing Group / Journal of the Optical Society of America. <https://opg.optica.org/josa/abstract.cfm?uri=josa-61-1-1>

Lehtimäki, T. (2014). *Terveyttä kaikille – keskussairaalat 1940-luvulta 1980-luvulle*. Museovirasto. <https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/Julkaisut/keskussairaalat-1940-luvulta-1980-luvulle.pdf>

Näkövammaisten liitto. (26.8.2021). *Värit ja kontrastit*. Haettu 8.11.23
<https://www.nakovammaistenliitto.fi/fi/varit-ja-kontrastit>

O'Connor, Z., (2011), *Colour psychology and colour therapy: Caveat emptor*
<https://doi.org/10.1002/col.20597>

Piper, T. (ohjaaja). (2018). T. Piper (tuottaja), *Five Seasons: The Gardens of Piet Oudolf*.

Pitkämäki, T. (23.1.2023). *Sammal ei kavahta ikijäätä tai avaruutta*. Turun Yliopisto
<https://blogit.utu.fi/utube/2017/01/23/surviving-permafrost-and-space-is-there-anything-bryophytes-cant-handlesammal-ei-kavahta-ikijaata-tai-avaruutta/>

Pngwing. (n.d.). *Johannes Itten png images* [kuva]. Haettu 7.4.2024

<https://www.pngwing.com/en/search?q=johannes+Itten>

Public Books. (16.1.2016). *Josef Albers in the iPad Era* [kuva]. Haettu 6.4.2024

<https://www.publicbooks.org/josef-albers-in-the-ipad-era/>

SciHi. (n.d.) *Johann Wolfgang von Goethe and his Theory of Colours* [kuva]. Haettu 7.4.2024

<http://scihi.org/goethe-theory-colours/>

Signify. (1.6. 2017). *Calling Bat fans- Philips Lighting scientists develop LED road lighting that won't disturb bats*. <https://www.signify.com/global/our-company/news/press-release-archive/2017/20170601-philips-lighting-scientists-develop-led-road-lighting-that-wont-disturb-bats>

<https://www.signify.com/global/our-company/news/press-release-archive/2017/20170601-philips-lighting-scientists-develop-led-road-lighting-that-wont-disturb-bats>

Soledo. (n.d.). *Julkisivun hoito-opas – Siisti julkisivu on kiinteistösi käyntikortti*. Haettu

11.1.2024 <https://soledo.fi/julkisivun-hoito-opas-siisti-julkisivu-on-kiinteostoni-kayntikortti/>

Spoelstra, K., van Grunsven, R., Remakers, J., Ferguson, K., Raap, T., Donners, M.

Veenendaal, E. & Visser, M. (2017). *Response of bats to light with different spectra: light-shy and agile bat presence is affected by white and green, but not red light*. Proc. R. Soc. B. 284.

(Proceedings of the Royal Society B) <https://doi.org/10.1098/rspb.2017.0075>

Tikkurila. (n.d.). *Vanhat pigmentit*. Haettu 29.11. 2023

<https://tikkurila.fi/pro/varit/perinnevarit/vanhat-pigmentit>

Turun kaupunki. (2024). *Turun kaupungin rakennusjärjestys*.

https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/turun_kaupungin_rakennusjarjestys_1.2.2024.pdf

van den Bogaard-Bos, T. (2018). *Living Colour – Harnessing the power of colour for trees and shrubs in public spaces*. Ebben Nurseries B.V.

Wong, B. (2011). *Points of view: Color blindness*. Nat Methods 8, 441.

<https://doi.org/10.1038/nmeth.1618>

Liite 1. Kyselylomake

Kysymyksiä rakennetun ympäristön värimaailman havainnoinnin pohjaksi

Päivämäärä _____

Kohde _____

Kuvaile kohteessa ympäröivää värimaailmaa lyhyesti 3-5 sanalla ja merkitse sanojen jälkeen sanalle + ja – merkeillä positiivinen tai negatiivinen arvo, jotta käy paremmin ilmi, edustaako väritys jotakin hyvällä vai huonolla tavalla. Jos arvo on neutraali, merkitse 0.

(Esimerkiksi sanalla ”tunkkainen” voidaan ajatella olevan negatiivista kaikua ja ”raikkaalla” positiivista, mutta esimerkiksi tumma, vaalea, lämmin, kylmä, pehmeä, kova voivat edustaa eri ihmisille eri asioita ja aiheuttaa erilaisia tunteita myös eri kohteissa.) Kääntöpuolelle voit halutessasi kuvata kokemustasi värimaailmasta myös pidemmin.

Valo- ja sääolosuhteet vaihtelevat Suomessa merkittävästi vuoden- ja vuorokaudenaikojen mukaan. Koetko ympäröivän rakennetun ympäristön värimaailman hyvänä sellaisenaan vai voisiko sitä jotenkin parantaa toimimaan vaihtelevissa olosuhteissa? Mitä ehdottaisit?

Sopiiko kohteen väritys mielestäsi ympäröivän maiseman värimaailmaan?

Mitä värejä näet kohteen julkisivuissa? Onko julkisivun väritys mielestäsi onnistunut? Onko seinän pääväri(t) hyvässä suhteessa esimerkiksi ikkunanpuitteiden, ovien, katon, syöksytörmien ja sokkelin väritykseen ja rinnastuvatko ne mielekkäästi? Onko väripintojen mittakaava miellyttävä? Toisiko jonkin rakennusosan erilainen väritys lisäarvoa koettuun värimaailmaan?

Mikä on kohteen varusteiden ja välineiden väri? Onko varusteiden ja välineiden (aidat, portit, valaisinpylväät ja -pollarit, roska-astiat, penkit, leikkivälineet...) väritys paras mahdollinen vai

voisiko se olla jotain muuta? Toisiko varusteiden ja välineiden värin vaihtaminen lisäarvoa koettuun värimaailmaan?

Entäpä viherrakenteiden ja pinnoitteiden kuten sorastusten, kiveysten, muurien, istutusaltaiden (värivaihtoehdot kylläkin lähinnä vaalean- ja tummanharmaa, rusehtava ja punertava)?

Kasvillisuuden värytykseen lehdettömään aikaan voi vaikuttaa jonkin verran, mutta melko rajallisesti. Onko rakennusten, rakenteiden ja varusteiden värytykseen hyvässä suhteessa ja rinnastuksessa kasvillisuuden värytykseen? Voisiko sitä jotenkin parantaa tämän hetken olosuhteissa? Onko ikivihreän kasvillisuuden suhde lehtipuihin ja -pensaisiin sekä ruohovartiseen kasvillisuuteen hyvä? Tuovatko/ toisivatko kausi-istutukset merkittävää lisäarvoa koettuun värimaailmaan suhteessa kustannukseen vai riittääkö visuaalinen mielenkiinto monivuotisessa kasvillisuudessa tai muissa tekijöissä?

Taustakysymyksiä rakennetun ympäristön värimaailman kokemisesta yleisesti

Onko sinulla värinäön rajoitteita, aistiyliherkkyyttä tai sellaista ammatti- tai koulutustaustaa, joka saattaisi vaikuttaa kokemukseesi rakennetun ympäristön värien suhteen? Jos on, mitä?

Onko sinulla lempivuodenaikaa rakennetun ympäristön värimaailman suhteen ja jos on, niin mikä?

(Puhutteleeko sinua erityisesti esimerkiksi tiettyyn vuodenaikaan yhdistettävissä olevat valolosuhteet? Puhkeavien lehtien tuore vihreys keväällä? Vehreys tai kukintojen väri kesällä tai kasvukaudella? Erityisen näyttävä ruskaväri syksyllä? Talviajan hillitympi värimaailma? Värikäs tai kylmän- tai lämpimänvalkoinen kausivalaistus?)

Onko mielestäsi hyvä asia, että julkisivujen tai rakenteiden väryyksestä määritellään kaavassa tai rakennustapaohjeissa tarkasti vai onko parempi, että suunnittelijat ja

rakennuttajat pääsevät toteuttamaan näkemystään värinkäytöstä vapaammin? Tuleeko mieleesi värimaailmaltaan onnistuneita kohteita/ alueita tai ylilyöntejä Turun alueella?